

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра української мови

«Допущено до захисту»
в.о. завідувача кафедри
_____ Тетяна Мішеніна
Протокол № _____
«___» _____ 2024 р.

Реєстраційний № _____
«___» _____ 2024 р.

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІСЛОВА

Кваліфікаційна робота студентки групи
ЗУМЛМ-23другого (магістерського) рівня
спеціальності 014.01 Середня освіти
(Українська мова і література),
Заболотньої Тетяни Олегівни

Керівник: доктор педагогічних наук,
професор **Бакум З. П.**

Оцінка:
Національна шкала _____
Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

Члени ЕК _____
(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

(підпис) (ім'я та прізвище)

Кривий Ріг – 2024

АНОТАЦІЯ

Заболотня Т. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи в процесі вивчення дієслова: рукопис. Кривий Ріг, 2024. 83 с.

У кваліфікаційній роботі з'ясовано лінгвістичні засади вивчення дієслова, розглягнуто інформаційно-цифрову компетентність як наукову проблему, досліджено психологічні чинники, лінгводидактичні засади формування інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи в процесі вивчення дієслова. Проаналізовано навчально-методичне забезпечення в контексті досліджуваної проблеми. З'ясовано зміст понять «інформаційно-цифрова компетентність», «інформаційна компетентність», «цифрова компетентність», «цифрова грамотність», «інформаційно-комунікаційна компетентність»; розглянуто позиції науковців щодо потлумачення означених понять. На основі аналізу модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти, а також відповідних підручників розроблено методику формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи в процесі вивчення дієслова.

Ключові слова: інформаційно-цифрова компетентність, лінгвістичні засади вивчення дієслова, цифрова грамотність, методика вивчення дієслова, навчання української мови, учні базової школи, ключові компетентності.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА	8
1.1. Лінгвістичні засади вивчення дієслова.....	8
1.2. Інформаційно-цифрова компетентність як наукова проблема....	12
1.3. Психологічні чинники формування інформаційно-цифрової компетентності.....	19
Висновки до першого розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗРОБЛЕНOSTІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА	28
2.1. Лінгводидактичні засади формування інформаційно-цифрової компетентності.....	28
2.2. Аналіз навчально-методичного забезпечення в контексті досліджуваної проблеми.....	35
2.3. Діагностування рівнів сформованості інформаційно-цифрової компетентності	45
Висновки до другого розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО- ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА	53
3.1. Методи, прийоми, технології формування інформаційно- цифрової компетентності.....	53
3.2. Система вправ для формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць в процесі вивчення дієслова.....	62
3.3. Аналіз результатів упровадженої методики.....	67
Висновки до третього розділу.....	72

ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	77
ДОДАТКИ	86
Додаток А.....	86
Додаток Б.....	90
Додаток В.....	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. Система освіти в сучасній Україні переживає значні трансформації, особливо в середній ланці. Ці зміни зумовлені зростаючими вимогами суспільства, яке потребує не просто грамотних, а й креативних, здатних до саморозвитку особистостей. Концепцією «Нова українська школа» [35] інформаційно-цифрова компетентність визначено як одну з ключових, життєво необхідних для кожного учасника освітнього процесу, оскільки сьогодні інформатизація освіти набуває важливого значення для суспільства, яке переживає зміни в соціально-економічному розвитку, швидкий прогрес інформаційних технологій. Окрім того, в умовах воєнного стану здобути освіту стало можливим саме за допомогою комп'ютерних та цифрових технологій, інтернет-ресурсів. Як свідчить практика, використання цих засобів покращує якість навчання, залучає учнів до освітнього процесу як активних учасників, ефективно сприяє розвитку їхніх ключових та предметної компетентностей.

Проблему формування інформаційно-цифрової компетентності здобувачів освіти різних рівнів порушували багато науковців: І. Бородкіна та Г. Бородкін, В. Кузьменко, Ю. Запорожцева (вища школа); В. Калінін та Л. Калініна, С. Петренко, В. Царенко, І. Шищенко (заклади середньої освіти, Н. Дика, Н. Розінкевич, Л. Галаєвська (навчання української мови). Однак, методика формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць основної школи під час вивчення української мови ще потребує розробок. Як свідчить аналіз психолого-педагогічних та лінгводидактичних джерел, у сучасному науковому просторі відсутні праці, у яких розв'язують проблеми формування інформаційно-цифрової компетентності учнів під час вивчення граматики української мови, зокрема дієслова. Актуальність вказаної проблеми, потреба в її теоретичній і практичній розробці спонукало до обрання теми «Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи в процесі вивчення дієслова».

Мета дослідження – обґрунтувати та розробити методику формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць основної школи в процесі вивчення дієслова.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**:

1. Визначити лінгвістичні засади вивчення дієслова.
2. З'ясувати сутність поняття «інформаційно-цифрова компетентність».
3. Окреслити психологічні та лінгводидактичні чинники формування інформаційно-цифрової компетентності.
4. Проаналізувати навчально-методичне забезпечення в контексті порушеної проблеми.
5. Визначити рівень сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів сьомого класу.
6. Розробити методику формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників під час вивчення дієслова і визначити її результативність.

Об'єкт дослідження – процес вивчення дієслова в сьомому класі базової школи.

Предмет дослідження – методика формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць основної школи у вивчення дієслова.

Для досягнення мети та завдань дослідження використано такі методи: **теоретичні** – вивчення й аналіз науково-методичної літератури з досліджуваної теми; **емпіричні** – метод педагогічного спостереження, анкетування, бесіди для визначення рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності семикласників; **статистичні** – якісний та кількісний аналіз результатів анкетування, різних видів робіт.

Наукова новизна магістерської роботи полягає в тому, що в ній окреслено поняття «інформаційно-цифрова компетентність»; створено методику формування інформаційно-цифрової компетентності учнів під час вивчення дієслова, розроблено систему вправ і завдань.

Теоретичне значення дослідження полягає у визначенні особливостей формування інформаційно-цифрової компетентності учнів під час вивчення дієслова.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання одержаних результатів студентами факультетів української філології під час вивчення методики навчання морфології загалом і дієслова зокрема, а також учителями української мови для підготовки до уроків відповідної тематики.

Апробація результатів дослідження. Участь у Регіональній науковій конференції «Українське слово в науковому вимірі» приуроченому до 90-річчя від дня народження професора Явір Валентини Василівни. За темою магістерської роботи «Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи в процесі вивчення дієслова», 28 лютого 2024 року; І Міжнародна наукова конференція «Мови й літератури світу в глобалізаційних процесах», Криворізький державний педагогічний університет, 18 квітня 2024р. Опубліковано тези «Розвиток творчих здібностей здобувачів середньої освіти в навчанні української мови». Авторські матеріали: Заболотня Т. «Однозначні та багатозначні слова (повторення)» під час навчання лексикології в 5 класі. URL: <https://naurok.com.ua/publ/421756>, 18 вересня 2024; Заболотня Т. «Однорідні члени речення. Звертання. Вставні слова». URL: <https://naurok.com.ua/publ/421758>, 18 вересня 2024; Заболотня Т. «Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова. Пряме і переносне значення слів». URL: <https://naurok.com.ua/publ/421757>, 18 вересня 2024.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури, який нараховує 83 позиції, а також додатків. Повний обсяг дослідження – 96 сторінок, із яких 76 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

1.1. Лінгвістичні засади вивчення дієслова

Лінгвістичні засади відіграють ключову роль у навчанні мови, оскільки вони забезпечують наукову основу для побудови ефективних методик і стратегій навчання. Дієслово належить до ключових частин мови, оскільки воно разом з іменником є головним носієм семантичної структури і граматичної основи речення, займає особливе місце серед інших частин мови. Автори «Методики навчання української мови в середніх освітніх закладах» зазначають: «Однією з умов успішного вивчення морфологічного матеріалу є формування уявлення учнів про морфологічну систему мови, про частини мови як структурно-семантичні розряди слів» [48, с. 208]. Лінгвістичні засади вивчення дієслова є основою для глибокого розуміння його граматичних, семантичних і функціональних аспектів, що допомагає ефективніше викладати і засвоювати цю частину мови.

Науковці вважають дієслово найскладнішою частиною мови, вихідну парадигму якої представляють п'ять докатегоріальних дієслівних утворень: 1) дієвідмінював не дієслово, 2) дієприкметник, 3) дієприслівник, 4) неозначена форма (інфінітив), 5) присудкова форма на *-но*, *-то*. У кожній граматичній формі дієслова можна виявити тісний зв'язок між лексичними та граматичними значеннями, і цей зв'язок можна зрозуміти лише в тому випадку, якщо розглядати граматичні форми не ізольовано, а в контексті всієї сукупності дієслів та їхніх значень [70, с. 302].

Через свою складність дієслово має досить розгалужену систему граматичних категорій, які матеріально виражені відповідними

граматичними формами. О. Безпояско, О. Городенська, К. Русанівський окреслюють одинадцять категорій дієслова: виду, способу дієслівної дії, числа, роду, персональності / імперсональності, особи, часу, способу, перехідності / неперехідності, стану (активний / пасивний), аспектуальності (обмежена / необмежена дія) [2, с. 191 – 242].

Традиційна граматики визначає частини мови за такими критеріями: категорійним значенням, морфологічними категоріями, синтаксичними властивостями, характером суфіксів. В. Горпинич подає таке визначення дієслова: «Дієслово – частина мови, яка означає категорійне значення процесуальної дії, вираженої в категоріях виду, стану, способу, часу, функціонує в реченні здебільшого як присудок і має свої суфікси» [18, с. 157].

Категорійним значенням дієслова, його семантичною основою є позначення дії як процесу. Дієслово відзначається здатністю виражати динамічні події, зміни стану, дії, процеси та явища, що протікають у часі. Це семантичне наповнення дієслова є ключовим аспектом, який відрізняє його від інших частин мови.

З погляду таких науковців, як О. Безпояско, К. Городенська, А. Загнітко [26], В. Русанівський [2], С. Караман, О. Караман [33], М. Плющ, характеристика дієслова як виразника дії та процесу впливає на його синтаксичні та морфологічні особливості. Наприклад, дієслова змінюються за часами, особами та числами, що підкреслює їх здатність відображати динамічність і процесуальність подій. Відповідно, категоріальне значення дії не лише визначає семантичний зміст дієслова, але й є фундаментом його граматичного статусу як окремої частини мови, що виконує специфічні ролі в мовній системі.

С. Караман виокремлює такі семантичні групи дієслів: а) дієслова на позначення реальної фізичної дії особи; б) стану, в якому перебуває предмет; в) становлення предмета; г) ставлення особи до кого-небудь, чого-небудь; г) бажання; д) мовлення; е) мислення [33, с. 250]. Такий поділ є відносно

умовним, оскільки розмежувати окремі семантичні групи досить складно.

Морфологічні категорії – другий критерій, за яким визначається морфологічний статус тієї чи тієї частини мови. Дієслово має специфічні, лише йому властиві категорії особи, часу, стану, виду, способу. Особливості лексико-граматичних категорій дієслова української мови досліджували у своїх працях О. Бондар, І. Вихованець, К. Городенська, А. Грищенко, А. Загнітко, О. Леута, О. Мельничук, М. Плющ, В. Русанівський та інші мовознавці. Зокрема, сучасні підходи до кваліфікації категорії виду дієслова подає Н. Мединська, яка робить висновок, що ця категорія має тісний зв'язок з граматичною, словотвірною та лексичною системами. Однак це не означає, що для її аналізу не можна застосовувати логічну категоризацію відношень, що базується на ознаках віднесення категоріальної семантики до певних типів мовних категорій [45, с. 167].

В. Горпинич усі дієслова поділяє на фінитивні (традиційно – особові форми) і нефінитивні, або вербойдні [18, с. 159]. Фінитивні дієслова мають категорії стану, способу, виду, часу, особи; змінюються за особами, числами і в минулому часі – за родами. До нефінитивних дієслів належать невідмінювані, непередикативні, неособові форми: інфінітив, дієприкметник, дієприслівник, безособові дієслівні форми на *-но*, *-то*.

Характеризуючи особливості дієслова, О. Безпояско, К. Городенська, В. Русанівський [2, с. 163 – 164] указують на те, що всі дієслівні форми в сукупності формують дієслівну парадигму, об'єднану однаковими лексичними семами; кожний елемент цієї парадигми має різне граматичне вираження. Учені-граматисти звертають увагу, що поряд із власне-дієслівною ознакою динамічності в дієслові реалізуються всі основні граматичні особливості, властиві іншим частинам мови: атрибутивна ознака як у прикметника, ознака ознаки як у прислівника, предметність як в іменника [2, с. 165].

Особливістю морфологічної структури дієслова є те, що в ньому виділяються дві основи: основа інфінітива (відкидаються суфікси *-ти*, *-ть*) та

основа теперішнього часу або простого майбутнього (для дієслів доконаного виду) – відкидаються закінчення *-уть (-ють), -ать (-ять)* [33, с. 251]. Від цих основ утворюються різні форми дієслова: від інфінітивної – минулого часу, дієприкметники минулого часу, дієприслівники доконаного виду. Основа теперішнього часу є твірною для форм теперішнього або простого майбутнього часу дійсного способу, форм наказового способу, активних дієприкметників теперішнього часу та дієприслівників недоконаного виду.

Синтаксичні функції дієслова (третій критерій) теж відрізняють його від інших частин мови. Основна синтаксична функція дієслова – формування предикативного центра речення (граматичної основи). Крім того, неозначена форма (інфінітив) може виступати у ролі будь-якого члена речення: підмета, означення, додатка та обставини [25].

Четвертий критерій виділення дієслова в окрему частину мови є наявність специфічних суфіксів: у дієслова наявні суфікси, яких не мають інші частини мови [18, с. 162]. Ці суфікси формують різні граматичні форми дієслів. Наприклад, суфікси *-ти, -ти-ся*, які вживаються для утворення інфінітивів, чітко вказують на дієслово, відрізняючи його від інших частин мови. Визначення дієслова за суфіксами також допомагає в аналізі морфологічних і синтаксичних структур української мови, оскільки дієслово виконує важливу роль у реченні, виступаючи в ролі присудка та в неморфологізованій функції інших членів речення.

Категоріальне значення процесуальної дії чи стану, морфологічні категорії, синтаксичні функції та наявність специфічних суфіксів – це ті ознаки, які виокремлюють дієслово як самостійну частину мови. Дієслово, як і будь-яке інше слово, виконує важливу роль у структурі мови і є одиницею двох рівнів – лексичного і граматичного. Лексичний рівень передбачає значення слова, його семантичну функцію в контексті, тоді як граматичний рівень стосується його форм, відмінювань і синтаксичних зв'язків. Ці критерії беруться до уваги під час вивчення морфології, зокрема дієслова, в межах шкільного курсу української мови.

Вивчення дієслів вимагає від учнів не лише запам'ятовування форм і значень, а й розвитку вміння практично застосовувати отримані знання. Здобувачі освіти повинні навчитися диференціювати кожне конкретне слово за його частиномовною належністю, що допоможе їм краще розуміти структуру речення і формувати правильні граматичні конструкції. Незважаючи на те, що теоретичні аспекти можуть не бути глибоко розглянуті в освітньому процесі, практична діяльність є ключовою для засвоєння матеріалу.

1.2. Інформаційно-цифрова компетентність як наукова проблема

Проблема формування інформаційно-цифрової грамотності в Україні, як свідчить аналіз наукових джерел, освітня практика залишається актуальною. Відповідно, виникає необхідність розвитку в здобувачів освіти таких компетентностей, які відповідали б запитам часу. У період реформування закладів середньої загальної освіти інформаційно-цифрова компетентність визначена як одна з ключових, життєво необхідних для кожного учасника освітнього процесу. Ця компетентність включає в себе впевнене та водночас критичне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для пошуку та обміну інформацією як у навчальній діяльності, так і в публічному чи приватному спілкуванні. До неї входять знання в галузі інформаційної та медіа-грамотності, основ програмування, алгоритмічного мислення, роботи з базами даних, навичок забезпечення безпеки в інтернеті та кіберзахисту. Також важливе розуміння етики використання інформації, включаючи питання авторських прав та інтелектуальної власності [36, с. 11].

Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів зумовлене вимогами часу, адже в умовах воєнного стану саме за допомогою комп'ютерних та цифрових технологій, інтернет-ресурсів можливо здобути освіту. На сьогодні ці ресурси є інструментом, який сприяє підвищенню

якості навчання, залучає учнів в освітній процес як активних учасників, є дієвим засобом підвищення їх комунікативних навичок. Окрім того, інформаційно-цифрові технології інтенсивно впроваджуються в усі сфери життя, тож учні мають бути підготовленими до цих нововведень.

У сучасній дидактиці проблема формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу потрапила в коло інтересів багатьох науковців. З різних аспектів цю проблему розглянуто в дисертаційних дослідженнях Л. Петухової [57], О. Трифонової [73], В. Стоми [68].

Питання упровадження інформаційно-цифрових технологій та формування інформаційно-цифрової компетентності на рівні вищої школи порушували у своїх наукових розвідках І. Бородкіна та Г. Бородкін [5], Ю. Запорожцева [28], В. Кузьменко [41] та ін.; на рівні закладів середньої освіти – В. Калінін та Л. Калініна [31], С. Петренко [56], В. Царенко [79], І. Шищенко [81] та ін. Зокрема, Н. Дика [19], Л. Галаєвська [11], Н. Розінкевич [19] працювали над методикою формування інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках української мови. Важливо, що українські вчені торкаються питання забезпечення учнів у сучасному інформаційному просторі (О. Радзівська [62]).

Незважаючи на таке активне вивчення проблеми інформаційно-цифрової компетентності, поміж науковців немає одностайності щодо термінового апарату. В опрацьованій науковій літературі зазвичай використовують такі терміни: «інформаційна компетентність» (Ю. Запорожцева, Л. Петухова, С. Тришина), «цифрова компетентність» (Л. Галаєвська, Ю. Запорожцева, С. Петренко, В. Стома, О. Трифонова), «цифрова грамотність» (І. Бородкіна, Г. Бородкін, С. Мерфі [47]), «інформаційно-комунікаційна компетентність», «інформаційно-цифрова компетентність».

На думку Ю. Запорожцевої, інформаційна компетентність складається з трьох компонентів:

1) інформаційного – навички ефективної роботи з інформацією, уміння перевіряти її достовірність;

2) комп'ютерного або комп'ютерно-технологічного – визначає уміння та навички роботи з сучасними комп'ютерними засобами та програмним забезпеченням;

3) компоненту застосовності – визначає здатність застосовувати сучасні засоби інформаційних та комп'ютерних технологій до роботи з інформацією та розв'язання різноманітних задач [28, с. 80].

Л. Петухова термін «інформаційна компетентність» визначає як «системний обсяг знань, умінь та навичок набуття, перетворення, передачі та уживання інформації у різних сферах людської життєдіяльності для якісного використання професійних функцій» [58, с. 41]. О. Спирин [68] трактує інформаційну компетентність як уміння особи ефективно застосовувати інформаційні технології для забезпечення доступу до інформації та її засвоєння з метою задоволення особистих потреб і виконання соціальних вимог, які стосуються розвитку загальних і професійних навичок.

Термін «цифрова компетентність» науковці розглядають як здатність особистості ефективно та свідомо використовувати цифрові технології в таких сферах, як професійна діяльність, освіта, дозвілля та громадська активність, що є необхідними для повноцінної участі в соціально-економічному житті. Відповідно, «цифрова грамотність» означає комплекс знань, умінь і навичок, які потрібні для безпечного та продуктивного використання цифрових технологій і ресурсів інтернету [21].

Можна зробити висновок, що поняття «цифрова компетентність» та «цифрова грамотність» мають тісний взаємозв'язок, оскільки ці терміни передбачають уміння ефективно та критично використовувати доступні технології інформаційного простору. Окрім того, цифрова компетентність охоплює здатність не лише користуватися технологіями, але й адаптуватися до нових умов, ухвалювати обґрунтовані рішення в умовах постійних змін технологічного ландшафту. Цифрова грамотність, у свою чергу, включає

знання основ безпеки в інтернеті, етики користування цифровими ресурсами та вміння орієнтуватися в інформаційному просторі для досягнення певних цілей. Відповідно, ці два терміни взаємно доповнюють один одного, забезпечуючи людині можливість активно і безпечно брати участь у соціально-економічному житті сучасного світу.

О. Кочеткова визначає структуру цифрової компетентності з чотирьох компонентів: знання, уміння та навички, мотивація і відповідальність [39, с. 88].

Теоретичному обґрунтуванню поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність» присвячені дослідження В. Бикова [3], Н. Морзе [51], О. Овчарук [54], С. Спіріна [68] та ін. Так, Н. Морзе, О. Овчарук це поняття тлумачать як здатність ефективно орієнтуватися в інформаційному просторі, здобувати та працювати з інформацією відповідно до особистих потреб і вимог сучасного інформаційного суспільства. З погляду Л. Петухової, інформаційно-комунікаційна компетентність охоплює знання, уміння та навички, необхідні для отримання, оброблення, передачі та використання інформації в різних сферах діяльності, що є важливими для ефективного виконання професійних обов'язків [58].

В. Стома інформаційно-цифрову компетентність розглядає як інтеграційне поєднання інформаційної і цифрової компетентностей [69, с. 69].

Зважаючи на сказане, визначаємо інформаційно-цифрову компетентність як набуті знання, уміння, навички, досвід, особистісні риси, які уможливають застосування інформаційно-комунікаційних, цифрових технологій та інтернет-ресурсів для створення, пошуку, оброблення, обміну інформацією.

Загальними компонентами інформаційно-цифрової компетентності науковці визначають уміння визначати джерела інформації, аналізувати і відбирати необхідне, перекодовувати потрібну інформацію; використовувати сучасні технологічні засоби для збору, обробки, зберігання, передачі та

презентації інформації є важливою складовою. Також важливо слідувати правилам безпеки в інтернеті та етикету під час роботи в мережах, дотримуватися доброчесності у використанні інформації, поважати авторське право. Важливу роль у формуванні інформаційно-цифрової компетентності відіграє наявність освітніх цифрових ресурсів, відповідних навчальних посібників [28].

Сучасні комп'ютери та їхнє програмне забезпечення, інтернет-ресурси мають величезний потенціал для організації освітнього процесу і як засоби наочності та індивідуалізації навчання сприяють його активізації.

Зрозуміло, що для формування інформаційно-цифрової компетентності учнів необхідно, щоб така компетентність була сформована в учителя. Цю проблему розв'язано в низці праць у проєкції на методику викладання тих чи тих дисциплін. Зокрема, А. Лотоцька та О. Пасічник розробили методичні рекомендації щодо організації дистанційного навчання в закладах загальної середньої освіти. Автори зазначають, що основним критерієм вибору засобів для організації дистанційного навчання повинна бути їх відповідність методичній меті. Важливо враховувати їх різноманітність та обирати ресурси, які оптимально корелюють із різними платформами (персональні комп'ютери, планшети, мобільні пристрої Apple, Android тощо) [44, с. 19].

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає здатність педагога не лише ефективно використовувати інформаційні технології, але й інтегрувати новітні підходи в освітній процес на всіх етапах – від підготовки до уроків до виконання різноманітних завдань. Це потребує умінь добирати й адаптувати цифрові інструменти, створювати інтерактивні навчальні матеріали, аналізувати та впроваджувати сучасні освітні методики, а також активно використовувати цифрові ресурси для підвищення активності учнів, їх мотивації та результативності навчання. Крім того, інформаційно-цифрова компетентність характеризується здатністю педагога оцінювати ефективність використання цифрових технологій у навчальному процесі та коригувати свої підходи відповідно до досягнутих результатів.

В українській лінгводидактиці проблема формування інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках української мови в закладах середньої освіти ще перебуває в стані розроблення. Наприклад, Л. Галаєвська подає методичні рекомендації щодо формування цієї важливої компетентності учнів ліцею і акцентує на важливості вдосконалення навичок учнів сучасної школи орієнтуватися в інформаційному просторі, виокремлювати основну та необхідну інформацію, усвідомлювати важливість достовірних даних, стисло формулювати питання, знаходити інформацію та ідентифікувати її джерела, аналізувати й систематизувати отриману інформацію для використання з навчальною метою [11].

Погоджуємося з такою думкою, однак поточніємо, що на уроках української мови важливо навчити здобувачів не просто знаходити достовірну інформацію, зберігати її та за потреби передавати, а творчо використовувати, обирати ідеї для нових пошуків. Під час такої роботи учні набувають навичок дослідницької діяльності, відчують себе активними учасниками освітнього процесу, вчать використовувати програмне забезпечення для розв'язання різних питань у навчанні й побуті. Відтак основним завданням вчителя під час підготовки до уроку є забезпечення динамічності освітнього процесу, створення умов для активної участі учнів на всіх етапах заняття, залучення їх до дослідницької діяльності та пошуку нових знань. Активна проектна діяльність учнів під час вивчення української мови формує вміння розв'язувати актуальні для них проблеми [4, с. 35 – 38].

Вважаємо, що формування інформаційно-цифрової компетентності навчанні української мови має свою специфіку, оскільки поєднує розвиток мовних навичок з опануванням цифрових інструментів та ресурсів.

1. Інтеграція цифрових ресурсів у вивчення мови: використання електронних словників, онлайн-енциклопедій, граматичних тренажерів та платформ для вивчення української мови допомагає учням ефективніше засвоювати матеріал, розширювати словниковий запас і покращувати граматичні навички.

2. Робота з текстовими редакторами та цифровими платформами: здобувачі вчаться працювати з текстовими редакторами для написання творів, есе та інших письмових завдань, що передбачає перевірку правопису та стилістичних помилок за допомогою вбудованих інструментів. Це також розвиває їхню здатність до редагування та корекції текстів у цифровому форматі.

3. Використання мультимедійних ресурсів: залучення відео, аудіо та інтерактивних презентацій під час уроків української мови допомагає учням краще зрозуміти матеріал, збагачує їхні знання про культуру, літературу та історію України, а також розвиває навички сприйняття інформації з різних медіа.

4. Онлайн-платформи для співпраці та спілкування: використання платформ для обміну думками, групових обговорень та колективних проєктів стимулює учнів до активної участі в освітньому процесі, розвиває їхні комунікативні навички, зокрема, вміння виражати свої думки й аргументи в письмовій формі.

5. Формування критичного мислення й інформаційної грамотності: аналіз медіатекстів, новин та інших інформаційних матеріалів українською мовою сприяє розвитку критичного мислення учнів. Вони вчаться відрізнити достовірні джерела від недостовірних, розуміють важливість перевірки фактів та навчаються грамотно використовувати інформацію з цифрових джерел.

6. Розвиток навичок самоорганізації та самоконтролю: використання цифрових інструментів для планування навчального процесу, контролю за виконанням завдань та самостійної роботи сприяє розвитку у учнів відповідальності, дисципліни та здатності самостійно організувати своє навчання.

Означені аспекти формують унікальну платформу для розвитку інформаційно-цифрової компетентності, яка сприяє не лише покращенню знань з української мови, але й загальним навичкам, необхідним у сучасному

інформаційному суспільстві.

Ураховуючи ключові позиції опрацьованої наукової літератури, вважаємо, що показником сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів є здатність ефективно використовувати інформаційні та цифрові технології для розв'язання навчальних та повсякденних завдань.

Насамперед учні повинні володіти базовими цифровими навичками, а саме: знати основні програмні засоби (текстові редактори, таблиці, презентації тощо), вміти шукати, аналізувати та оцінювати інформацію в інтернеті. Учні повинні бути обізнаними з основами кібербезпеки, безпечно використовувати цифрові ресурси, вміти захищати особисті дані, поважати авторські права, дотримуватися етичних норм у цифровому середовищі.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає розвиток у учнів критичного мислення та аналітичних здібностей, що дозволяє їм оцінювати інформацію, відрізнити надійні джерела від ненадійних, а також проводити аналіз для прийняття обґрунтованих рішень. Крім того, учні повинні мати комунікаційні навички у цифровому середовищі, тобто уміння ефективно спілкуватися та співпрацювати з іншими за допомогою цифрових засобів, використовувати різні платформи для обміну інформацією.

Ще один показник компетентності учнів – це їхні уміння використовувати цифрові інструменти для створення нових ідей, продуктів, проектів, а також вирішення нестандартних завдань.

Інформаційно-цифрову компетентність визначає і самостійність у навчанні: здатність самостійно навчатися за допомогою цифрових ресурсів, планувати й організовувати своє навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

1.3. Психологічні чинники формування інформаційно-цифрової компетентності

Формування інформаційно-цифрової компетентності пов'язане з

низкою психологічних чинників, які впливають на здатність учнів ефективно засвоювати цифрові навички та інтегрувати їх у свою навчальну діяльність.

Автори «Практикуму з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах» [61, с. 52] указують на такі «психологічні передумови засвоєння знань»:

- позитивне ставлення учнів до процесу навчання (є інтерес до предмета, підтримується стала увага, не порушується темп навчальної роботи);

- процеси безпосереднього чуттєвого ознайомлення з матеріалом (у мові – це словесна і схематична наочність, ТЗН, контекст);

- процес мислення (активізація конкретного й абстрактного, понятійного і художнього мислення, сприйняття, осмислення і розуміння матеріалу);

- запам'ятовування і збереження здобутої інформації, здатність до її відтворення з виявленням індивідуальних мовленнєвих здібностей»

Оскільки дослідження присвячене формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів на уроках української мови в процесі вивчення дієслова (а ця частина мови вивчається в 7 класі), то вважаємо доцільним схарактеризувати психологічні особливості учнів цієї вікової категорії. Як стверджують психологи, семикласники (13 років) перебувають на межі фази молодших підлітків та фази старших підлітків [64, с. 59]. Загалом же підлітковий період охоплює навчання в основній школі (5 – 9 класи).

Інтенсивний розвиток організму в цей період, фізіологічні зміни позначаються на особливостях світосприймання підлітків. Відчуваючи себе дорослими, підлітки починають критично аналізувати інформацію, яку отримують від вчителя. Психологи О. Коханова, О. Пасека, О. Сергєєнкова, О. Столярчук вважають, що навчальна мотивація підлітків розвивається завдяки виникненню нових мотивів та змінам у їхній ієрархії. Вона об'єднує соціальні й особистісні мотиви навчання, як-от: перспектива отримання

вищої освіти, бажання інтелектуально самоствердитися серед однолітків та стійкі пізнавальні інтереси. Свідоме позитивне ставлення до навчання у підлітків формується, коли знання стають важливими для побудови їхнього майбутнього дорослого життя та відповідають їхнім інтересам [66, с. 59].

Обґрунтовуючи визначення провідної діяльності підлітків, учені-психологи Н. Токарева, А. Шамне [73, с. 160] підкреслюють, що у цьому віці учні активно залучаються до навчально-пізнавальної діяльності, суспільно-політичної, культурно-масової, фізкультурно-спортивної та творчої діяльності, зокрема технічної і художньої. Гра залишається важливою, проте підлітки вже більше цікавляться не стільки самим процесом, скільки можливістю підвищити свій престиж у очах однолітків. Це все сприяє формуванню інформаційно-цифрової компетентності, адже в умовах сучасного світу вміння працювати з інформацією та цифровими технологіями стає невід'ємною частиною їхньої діяльності.

Підтримуємо думку О. Коханової, О. Пасеки [66], О. Сергеєнкової, О. Столярчук, Н. Токаревої, А. Шамне [73], що самооцінка та впевненість у власних силах відіграють важливу роль у формуванні інформаційно-цифрової компетентності підлітків. Підлітки з високою самооцінкою частіше проявляють ініціативу в освоєнні нових цифрових навичок, оскільки вірять у свої можливості досягти успіху. Впевненість у власних силах сприяє тому, що підлітки легше долають труднощі, які виникають під час роботи з цифровими інструментами і частіше беруть участь у різних цифрових активностях, включаючи створення контенту, участь у онлайн-спільнотах або курсах. Якщо підлітки мають низьку самооцінку, вони можуть уникати нових завдань або викликів, пов'язаних з цифровими технологіями, через страх невдачі або невпевненість у своїх здібностях. Це може уповільнити їхній розвиток в інформаційно-цифровій сфері. Завдання вчителя – знайти такі форми роботи, щоб підлітки повірили у свої сили, а отже підняли самооцінку. Відповідно, самооцінка та впевненість у власних силах є важливими факторами, які визначають успішність підлітків у розвитку

інформаційно-цифрової компетентності.

Важливу роль для підлітків має мотивація до навчання. Мотивацію та інтерес визначаємо як один з основних психологічних аспектів формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності. О. Трифонова стверджує, що мотивація відіграє важливу роль у формуванні інформаційно-цифрових навичок підлітків, оскільки вона визначає їхню зацікавленість, активність та готовність до навчання й освоєння нових технологій. Дослідниця поділяє мотивацію на два види: зовнішню та внутрішню. Внутрішня мотивація базується на особистих інтересах, цілях або прагненні до самовдосконалення. Зовнішня мотивація підкріплюється зовнішніми факторами, такими як оцінки, нагороди чи визнання, також може сприяти формуванню цифрових навичок. Проте ефект від такої мотивації може бути короточасним, якщо вона не підкріплена внутрішнім інтересом [75].

На нашу думку, мотивація сприяє ще й наполегливості: підлітки з високим рівнем мотивації частіше готові долати труднощі та перешкоди, шукають рішення й альтернативні підходи, що сприяє розвитку їхніх цифрових навичок. Мотивація зменшує страх перед невдачею: мотивовані підлітки розуміють, що помилки є частиною навчального процесу, і готові експериментувати, що допомагає їм швидше оволодіти новими технологіями.

Д. Оранюк наголошує на тому, що посилення значення мотивації для подальшого розвитку підлітка має важливу перевагу: у дитини формується стійка особистісна риса – прагнення досягти успіху, яке переважає над страхом невдачі, що зі свого боку сприяє розвитку інших здібностей підлітка [55, с. 290].

За нашими спостереженнями, мотивація спонукає підлітків вивчати ту чи ту тему більш глибоко, шукати додаткові матеріали, брати участь у проєктах або конкурсах, пов'язаних з цифровими технологіями. Це сприяє тому, щоб учні отримали більш ґрунтовні знання та навички. Вважаємо, що мотивація до навчання сприяє розвитку критичного мислення, адже підлітки активно аналізують та оцінюють інформацію, з якою стикаються у процесі

навчальної діяльності. Це допомагає їм краще розуміти та використовувати цифрові технології.

Під час організації навчальної діяльності вчитель повинен враховувати і те, що в підлітковому віці продовжується процес інтелектуалізації вищих психічних функцій: з когнітивним досвідом удосконалюється пам'ять, розвивається здатність до абстрактного мислення.

Пам'ять відіграє важливу роль у формуванні інформаційно-цифрової компетентності. З одного боку, пам'ять забезпечує засвоєння і зберігання знань про інформаційно-цифрові засоби, з іншого, – навички користування цифровою технікою, інтернет-ресурсами «тренують» пам'ять, допомагають зберегти в пасиві корисну інформацію, до якої можна буде повернутися з часом і при потребі використати. У підлітковому віці, на думку М. Варій, образна пам'ять має ще досить потужний вияв [7, с. 321]. Необхідна умова продуктивного запам'ятовування – осмисленість, розуміння того, що є його предметом. Активна робота пам'яті та мислення – ще один важливий психологічний чинник формування інформаційно-цифрової компетентності.

Віковою рисою підлітків, як стверджує Б. Оранюк, є поступове підвищення їхньої здатності до абстрактного мислення, при цьому відбувається зміна у співвідношенні між мисленням конкретно-образним і абстрактним: абстрактне стає домінуючим [55, с. 288].

Абстрактне мислення, за словником, «один з видів людського мислення, який полягає в утворенні абстрактних понять і оперування ними [8]. Цей тип мислення ґрунтується на умінні відволікатися від певних властивостей об'єктивних предметів задля пізнання й оперування поняттями, ідеями, уявними образами. Розвиток такого типу мислення у поєднанні з уявою сприяє формуванню інформаційно-цифрових навичок учнів при створенні презентацій, відеороликів, групових творчих проектів тощо. Саме через творчість реалізується прагнення підлітків до самовираження, до самоствердження. При цьому розвивається і логічне мислення семикласників, яке сприяє засвоєнню мовних знань, зокрема морфології, в

системі. На думку Б. Оранюк, мислення учнів у підлітковому віці має певну пластичність, тому вчитель має можливість це мислення суттєво змінювати завдяки навчально-пізнавальній діяльності, яку можна органічно інтегрувати в педагогічно керований процес формування інформаційної компетентності [55, с. 288].

У формуванні інформаційно-цифрової грамотності учнів велике значення має увага. М. Варій подає таке потрактування: «Увага – це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості й зосередженості свідомості на певних предметах і явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях» [7, с. 701]. Учений підкреслює, що важливою особливістю уваги є її вибірковість, яка проявляється в тому, що, зосереджуючи увагу на одному об'єкті, людина може не помічати інші. Увага визначається не лише зовнішніми подразниками, а й здатністю особи свідомо спрямовувати її на різні об'єкти, що називається уважністю. Увага є характерною рисою особистості, що дозволяє людині ефективно зосереджуватись і управляти своєю увагою [7, с. 702].

Психологи О. Коханова, О. Пасека, О. Сергеєнкова, О. Столярчук, вважають, що в підлітковому віці увага стає більш контрольованою, удосконалюються вміння розподіляти та переключати увагу [66], а увага, на нашу думку, є основою для ефективного сприйняття, оброблення та засвоєння будь-якої інформації, зокрема – в цифровому середовищі. Відповідно, розвиток уваги є важливою складовою формування інформаційно-цифрових навичок, оскільки вона впливає на здатність підлітків адаптуватись до сучасного цифрового світу, навчатися й ефективно взаємодіяти з інформаційними технологіями. Різноманітність методичних прийомів, які використовує вчитель під час уроку, мультимедійний та інтерактивний контент, як відомо, підвищують увагу учнів до навчального матеріалу. Використовуючи сучасні вебсервіси, учитель має змогу розробляти різноманітні ситуації та інтерактивні завдання, які сприяють активній взаємодії з учнями.

Під час формування інформаційно-цифрової компетентності підлітків учитель повинен враховувати такий психологічний чинник, як емоційний стан. Досліджуючи генезу емоційних особливостей у дітей різного віку та статі, І. Мельничук довела, що для дітей, віком від 13 до 14 років, характерне підвищення особистісної тривожності, саморегуляції, депресивності й емоційної лабільності, зниження – ворожості й особистісної агресії [46, с. 7].

Г. Бандура зазначає, що позитивні емоції створюють внутрішню психологічну гармонію, негативні спричиняють психологічну дезорганізацію. Коли підлітки перебувають у позитивному емоційному стані, вони частіше виявляють зацікавленість до нових знань та активностей [1, с. 230]. Позитивний емоційний стан допомагає підліткам краще фокусуватись на завданнях, утримувати увагу протягом тривалого часу та швидше реагувати на зміни у завданнях або інструкціях. Коли підлітки перебувають у гарному настрої, їхня здатність запам'ятовувати інформацію покращується. Це особливо важливо, коли для освоєння нових цифрових інструментів учням треба усвідомлено сприймати велику кількість нової інформації [66]. Позитивний емоційний стан знижує рівень тривожності, що дозволяє підліткам більш спокійно підходити до вивчення нових технологій і з меншою кількістю стресу виконувати складні завдання. Крім того, позитивні емоції сприяють розвитку творчого мислення, а це важливо, на нашу думку, в інформаційно-цифровому середовищі, де підлітки можуть знаходити нестандартні рішення для завдань, створювати новий контент або розробляти власні проєкти.

Позитивний емоційний стан сприяє поліпшенню взаємодії з однолітками. Н. Токарева та А. Шамне вказують на те, що в підлітків виникає почуття соціальної відповідальності, яке виявляється в усвідомленні необхідності відповідати за себе та інших на рівні дорослої людини [73, с. 158]. Такі зміни у соціальних стосунках із однолітками сприяють самоствердженню, накопиченню досвіду міжособистісної взаємодії у межах неформальної групи.

Позитивну атмосферу в класі, де учні не бояться робити помилки та експериментувати з новими технологіями, звичайно ж, мають створювати вчителі. Важливо, щоб учні відчували підтримку вчителя, який допомагає учням відчувати впевненість у своїх силах, надихає на вивчення нових цифрових технологій, показуючи приклади успішного використання цих навичок у реальному житті. Має значення і підтримка з боку батьків. Якщо батьки проявляють інтерес до цифрової діяльності своїх дітей і схвалюють їхні зусилля, забезпечують дітей необхідними технічними засобами, то це сприяє формуванню інформаційно-цифрових навичок підлітків.

Отже, можемо назвати основні психологічні чинники формування інформаційно-цифрової компетентності.

1. Висока мотивація є ключовим фактором у формуванні інформаційно-цифрової компетентності. Учні, які усвідомлюють важливість цифрових навичок для своєї майбутньої освіти та кар'єри, зазвичай більш зацікавлені в освоєнні нових технологій. Важливими аспектами є як внутрішня мотивація (особиста зацікавленість, задоволення від досягнення успіхів), так і зовнішня мотивація (підтримка з боку вчителів, батьків, оцінки).

2. Висока самооцінка і впевненість у своїх можливостях сприяють успішному освоєнню цифрових технологій. Учні, які вірять у свою здатність навчатися новим речам, легше долають труднощі, пов'язані з використанням нових інструментів.

3. Рівень когнітивного розвитку, включаючи пам'ять, мислення, увагу, здатність до аналізу та синтезу інформації, впливає на те, як учні засвоюють і застосовують цифрові технології. Учні з високим рівнем когнітивних здібностей швидше адаптуються до нових цифрових середовищ.

4. Позитивний емоційний стан сприяє більш успішному засвоєнню цифрових навичок: підтримка і позитивна атмосфера під час навчання сприяють кращому результату.

5. Підтримка з боку вчителів та батьків відіграє важливу роль у

розвитку цифрових навичок. Соціальне середовище, яке стимулює учнів до навчання і надає необхідну допомогу, допомагає їм долати труднощі та підвищувати свою компетентність.

Усі психологічні чинники взаємодіють між собою і визначають, наскільки успішно учні зможуть опанувати цифрові технології та інтегрувати їх у життєвих ситуаціях.

Висновки до першого розділу

Опрацювавши наукові джерела, дійшли висновку, що умовах дистанційного навчання ще потребує розробок проблема формування інформаційно-цифрової компетентності учнів, зокрема під час вивчення в основній школі такої важливої частини мови, як дієслово.

Дієслово в шкільному курсі української мови розглянуто як одиницю двох рівнів – лексичного і граматичного, тому в кожній граматичній формі дієслова простежується тісний взаємозв'язок і взаємозумовленість лексичного і граматичного значень.

На лексико-семантичному рівні дієслово відрізняється від інших частин мови здатністю виражати динамічні події, зміни стану, дії, процеси та явища, що відбуваються в часі. З цією здатністю пов'язана наявність граматичних специфічних категорій: особи, часу, стану, виду, способу.

Синтаксичними особливостями дієслова є те, що воно може виконувати основну функцію – виступати присудком (предикатом) і неморфологізовані функції підмета, додатка, означення та обставини.

Ще один критерій виділення дієслова в окрему частину мови – наявність специфічних суфіксів, яких не мають інші частини мови.

Доведено, що інформаційно-цифрова компетентність – це уміння визначати джерела інформації, аналізувати й відбирати інформацію, а за потреби перекодувати; ефективно використовувати сучасні технологічні засоби для оброблення, зберігання, передачі та подання інформації, а також

дотримання стандартів безпеки в інтернеті й етики.

Формування інформаційно-цифрової компетентності пов'язане з такими психологічними чинниками, як: мотивація (внутрішня і зовнішня); висока самооцінка і впевненість у своїх можливостях; розвиток когнітивних здібностей підлітків (пам'яті, мислення, уваги); позитивний емоційний стан; підтримка з боку вчителів та батьків.

РОЗДІЛ 2

СТАН РОЗРОБЛЕНOSTІ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

2.1. Лінгводидактичні засади формування інформаційно-цифрової компетентності

Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи має здійснюватися на лінгводидактичних засадах, тобто з урахуванням підходів, принципів, методів, засобів вивчення морфології.

До навчання української мови в базовій школі лінгводидакти визначають основні підходи.

В основі особистісно орієнтованого підходу – увага до індивідуальних особливостей та здібностей учнів; при цьому передбачено забезпечення сприятливих умов для навчання учнів та самореалізації. Цей підхід орієнтований на розвиток духовних і інтелектуальних рис учнів, створюючи можливості для самовираження у різних сферах діяльності. Діяльнісний – допомагає на уроках української мови розвивати комунікативні навички учнів [38, с. 15 – 16].

Основним вважається компетентнісний підхід, що орієнтує на розвиток в учнів десяти основних компетентностей, зокрема інформаційно-цифрової. Компетентнісний підхід орієнтований на формування у здобувачів життєвих і

професійних компетентностей.

Лінгводидакти О. Заболотний, В. Заболотний, С. Караман, В. Лавринчук, М. Пентилюк, К. Плівачук, Т. Попова зазначають, що навчання української мови ґрунтується на таких основних принципах:

- 1) науковість, доступність, поєднання теорії з практикою, стабільність, наступність і перспективність, системність та послідовність;
- 2) позитивна емоційність, застосування методів і прийомів, що сприяють розвитку допитливості учнів;
- 3) наукове підґрунтя та доступність навчального матеріалу;
- 4) комунікативна орієнтація освітнього процесу [50, с. 15–16].

За нашими спостереженнями, у науково-методичній літературі термін «принципи навчання» має три основні значення: 1) ключові правила та вимоги організації навчально-виховного процесу, які зумовлені закономірностями навчання; 2) специфічні правила діяльності вчителя, а також способи взаємодії між вчителем та учнями; 3) основні положення, на яких базуються зміст навчання, вибір методів і прийомів, розробка системи вправ та підготовка й проведення уроків української мови [38, с. 16].

М. Пентилюк розглядає принципи навчання як основні положення, що визначають зміст освітнього процесу, застосування методів і прийомів, а також формування системи вправ, підготовки й проведення уроків української мови [48, с. 37]. Учена поділяє всі принципи навчання мови на загальнодидактичні (прийнятні для всіх дисциплін, які вивчаються в школі) та лінгводидактичні (загальнометодичні й специфічні).

Узявши за основу вчення О. Костів та О. Сколозdra-Шепітко [38, с. 17 – 19], деталізували класифікацію принципів навчання. До основних загальнодидактичних принципів навчання, за твердженням науковиць, належать такі: науковості, системності, послідовності, наступності, перспективності, доступності, наочності, взаємозв'язку теорії та практики, інтеграції навчання з вихованням, зв'язку освітнього процесу з реальним життям, свідомості, інтенсивності, індивідуального підходу до учнів,

креативності, міцності знань, активності, природовідповідності.

Лінгводидактичні принципи навчання поділяють на загальнометодичні та специфічні. До першої групи відносять: функційний, екстралінгвістичний, історичний, нормативно-стилістичний, принцип взаємозв'язку мови і мислення, зв'язок навчання кількох мов, взаємозалежність усного та писемного мовлення, а також принцип міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків.

Серед специфічних (рівневих) лінгводидактичних принципів учені розглядають такі: лексико-синтаксичний, структурно-семантичний, структурно-словотвірний, парадигматичний, зв'язок вивчення мови з мовленнєвою діяльністю, вивчення морфології на основі синтаксису тощо [61].

У формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи під час вивчення дієслова всі подані принципи застосовуються у взаємодії, однак виокремимо важливість таких принципів: послідовності, наочності, зв'язку теорії з практикою, практичної спрямованості, інтенсивності, індивідуального підходу до учнів, принцип креативності тощо.

В умовах дистанційного навчання (протягом 4 років) в учнів уже сформовані основні уміння та навички, необхідні для роботи з електронно-цифровими освітніми ресурсами (електронними підручниками, словниками, енциклопедіями, демонстраційними програмами тощо). У 7 класі важливо вдосконалити ці навички та формувати основні уміння щодо використання текстових, графічних редакторів, програм для створення презентацій, відеороликів тощо. На цьому етапі відбувається розвиток та вдосконалення умінь та навичок застосування інформаційно-цифрових технологій для обробки числових, текстових, аудіо-, графічних та даних, а також для роботи з електронними освітніми ресурсами під час навчального процесу. Крім цього, відбувається розвиток умінь самостійного вирішення пізнавальних завдань та виконання творчих завдань, які потребують застосування засобів інформаційно-комп'ютерних технологій.

Принцип зв'язку теорії з практикою очевидний: у здобувачів освіти формуються уміння та навички, які в сучасних умовах поширення цифрових технологій у всі сфери життєдіяльності суспільства стають затребуваними не тільки під час освітнього процесу, а й у практичній діяльності. Для формування інформаційно-цифрової компетентності учнів необхідна послідовна й цілеспрямована робота під час виконання навчальних, пізнавальних та творчих завдань з використанням електронних освітніх ресурсів.

Упровадження інформаційно-освітніх технологій у дистанційному навчанні забезпечує можливість отримувати освіту в умовах війни. Розроблення інформаційно-комп'ютерних технологій для вивчення української мови почала активно розвиватися ще в 1990-х роках ХХ-го століття. Це був період, коли комп'ютери й інтернет почали набирати популярності, виникла потреба у створенні цифрових ресурсів для навчання різних дисциплін, включаючи українську мову.

На сьогодні інформаційно-освітні технології забезпечують учням реалізацію свого права на освіту, передбаченого статтею 53 Конституції України (<https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>) і допоможуть підготувати цікаві завдання для учнів.

В умовах дистанційного навчання до послуг учителя різні електронні ресурси, створені за сприянням МОН України, зокрема – портал «Нова українська школа», на якому зібрано найпопулярніші онлайн-платформи [50].

Серед них відзначимо унікальну платформу для вчителів та учнів «Всеосвіта» (<https://vseosvita.ua/>), яка являє собою набір педагогічних інструментів у комплексі з бібліотеками. Спочатку ця платформа була створена для підвищення кваліфікації вчителів, але з 2020 року має нові функції. На Всеосвіті зібрано 33 розділи для швидких рішень, що робить платформу гнучкою та зручною у більшості освітніх викликів. Учитель може підвищувати свою кваліфікацію, демонструвати отримані знання через

бібліотеки, використовувати готові конкурси, залучаючи до участі в них своїх учнів. Завдяки маркетплейсу методичних матеріалів вчитель може мати офіційний прибуток з автоматичною сплатою всіх податків.

Популярною є також безкоштовна платформа для дистанційного та змішаного навчання учнів 5–11 класів «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua/>), яка містить відеоуроки, тести та ресурси для самостійної роботи з 18 основних дисциплін.

Заслуговує уваги, на нашу думку, освітній проєкт «На урок» (<https://naurok.com.ua/>), яка надає вчителям готові розробки уроків; можливість розмістити власні матеріали, а також створювати тести, залучати учнів до олімпіад та конкурсів чи онлайн-курсів.

Для проведення онлайн-уроків української мови корисною є платформа GoogleDoc (https://workspace.google.com/intl/uk_ua/products/docs/), яка дає змогу для спільної роботи вчителя та учнів використовувати word-документи як дошку чи зошит.

Liveworksheets (<https://www.liveworksheets.com/>) – це безкоштовна платформа для інтерактивних завдань із різних тем. Учителі можуть знайти готові вправи або створити власні, зберігати їх в інтерактивному зошиті на сайті. Учні мають змогу перевіряти свої відповіді на помилки або надсилати результати на електронну пошту вчителя.

Для використання на уроці навчальних ігор можуть послугувати платформи LearningApps (<https://learningapps.org/>) та Kahoot (<https://kahoot.it/>). На платформі LearningApps доцільно створювати інтерактивні ігри та вправи, розміщувати світлини, картинки, супроводжувати ті чи ті матеріали звуком або відео. Учитель має змогу використовувати завдання, які можна редагувати. На платформі Kahoot ігри представлено у вигляді тестів з кількома варіантами відповідей. Тест можна виконати через веб-браузер або за допомогою додатку «Kahoot!». Padlet (<https://padlet.com/>) – це зручний онлайн-інструмент для створення

інтерактивних дощок, який можна ефективно використовувати при вивченні дієслова.

Колективне створення банку дієслів: Учні можуть разом створювати дошку, де кожен додає нові дієслова, включати до своїх записів приклади речень, зображення, які ілюструють дію, або навіть відео. Це створює візуальну і змістовну базу даних, до якої можна звертатися для повторення або поглиблення знань.

Вправи на часи дієслів: Учитель може створити декілька стовпчиків на дошці Padlet, кожен з яких буде присвячений певному часу (теперішньому, минулому, майбутньому). Учні додають дієслова та приклади речень у відповідні стовпчики, тим самим практикує правильне вживання форм дієслів у різних часових контекстах.

Інтерактивні завдання: Учитель розміщує на дошці Padlet різні завдання, наприклад, створити речення з використанням певного дієслова або знайти помилку в поданому реченні. Учні можуть виконувати ці завдання, додавати свої відповіді на дошку, де інші учасники зможуть їх коментувати і виправляти.

Групова робота над проектами: Учні використовують Padlet для роботи над спільними проектами, створюють діалоги, оповідання чи навіть міні-комікси, де кожен учасник додає свої репліки з дієсловами. Це дозволяє краще зрозуміти використання дієслів у різних контекстах і розвиває навички колективного навчання.

Флеш-картки: На дошці Padlet можна розробити інтерактивні флеш-картки, де з одного боку буде дієслово, а з іншого, – його значення або приклад речення. Учні використовують ці картки для самоперевірки або роботи в парах.

Зворотній зв'язок і рефлексія: Учні можуть використовувати Padlet для рефлексії після вивчення певної теми. Вони пишуть, який матеріал про дієслово запам'ятали найкраще, з якими мали труднощі, або що нового

дізналися. Це допомагає не лише закріпити знання учнів, але й за потреби варіювати методи навчання.

Easy Test Maker (<https://www.easytestmaker.com/>) – це інструмент для створення тестів, де можна визначати правильні та неправильні відповіді. Система переміщує питання та варіанти відповідей, що ускладнює списування. У безкоштовній версії доступно створення до 25 тестів, а в платній – необмежена кількість [50].

У закладах середньої освіти м. Кривого Рогу для дистанційного навчання переважно використовуються такі веб-ресурси: ZOOM, Google Meet, Google Classroom.

Zoom (zoom.us/download) – це платформа для організації відеоконференцій та онлайн-зустрічей, доступна через додаток на комп'ютері, планшеті чи смартфоні. Вона ідеально підходить для проведення як індивідуальних, так і групових занять.

Платформа містить інтерактивну дошку для демонстрації учням, на яку можна легко й швидко переходити з демонстрації екрана. Завантажити програму можна на офіційному сайті Zoom. Для уникнення підключення до конференцій сторонніх осіб варто дозволяти приєднання лише зареєстрованим користувачам (застосовувати налаштування «кімната очікування» і підтверджувати кожного учасника для приєднання).

Платформа *Google Classroom* (<https://classroom.google.com>) інтегрує сервіси Google Docs, Google Drive і Gmail, що дає змогу використовувати відео-, текстову та графічну інформацію під час онлайн-уроків. Учитель може переглядати виконані завдання, коментувати їх, організовувати ефективне спілкування з учнями в реальному часі, проводити тести та використовувати різноманітні методи контролю й оцінювання.

Основним компонентом *Google Classroom* є групи, які за своєю структурою схожі на форуми, адже дозволяють користувачам легко обмінюватися повідомленнями. Сервіс Hangouts дає можливість учням та вчителю проводити онлайн-бесіди в реальному часі як з комп'ютера, так і з

мобільного пристрою. Учасники можуть демонструвати екрани та співпрацювати разом у команді. Такі трансляції автоматично зберігаються на YouTube-каналі. Крім того, платформа надає змогу збирати відповіді учнів за допомогою Google Форм і автоматично оцінювати результати тестування.

Google Meet (<https://vchymo.com/app/application/Google-Meet>) – також популярний інструмент для проведення відеозустрічей та конференцій. У конференції можуть одночасно брати участь до 250 учасників, які можуть спілкуватися безпосередньо через відеозв'язок або в чаті, демонструвати екран, користуватися інтерактивною дошкою для малювання та проведення презентацій, організувати учасників у окремі вікна, змінювати фон тощо. Конференцію можна транслювати для 100 тисяч глядачів. Ці зустрічі забезпечені низкою функцій для захисту даних, відповідаючи високим стандартам безпеки.

Задля оперативної комунікації в межах певного класу вчителі створюють так звані групи в мережах Viber, Telegram чи Skype. Онлайн-уроки проводяться відповідно до календарного плану в різних форматах: презентацій, відеоматеріалів, корисних відео з YouTube, фрагментів уроків Всеукраїнської школи та завдань з підручників.

Отже, під час вивчення дієслова в 7 класі вчитель може залучати згадані вище ресурси, формувати інформаційно-цифрову компетентність учнів. Інструментарій для організації дистанційного навчання учитель має обирати відповідно до поставленої методичної мети, тобто враховувати те, наскільки певний сервіс чи ресурс допомагає досягти запланованих результатів.

2.2. Аналіз навчально-методичного забезпечення в контексті досліджуваної проблеми

Із 2022 року поетапно запроваджуються модельні навчальні програми для 5 – 9 класів Нової української школи. Для аналізу обрано програми,

оприлюднені на сайті МОН: Модельна навчальна програма «Українська мова. 7 – 9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Н. Голуб, О. Горошкіна) [49]; Модельна навчальна програма «Українська мова. 7 – 9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук, К. Плівачук, Т. Попова) [50].

У Модельній навчальній програмі Н. Голуб та О. Горошкіної окреслено зміст навчального предмета, орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання учнів та види їхньої навчальної діяльності. У змісті програми, головною метою навчання української мови є розвиток особистості учнів через засоби української мови [49]. Зміст програми узгоджується з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти, спрямованими на формування предметних, ключових компетентностей і наскрізних умінь учнів 7 – 9 класів.

У мовній змістовій лінії програми на вивчення дієслова в 7 класі відведено 14 годин, крім того, – 2 години на розвиток мовлення (написання есе) та повторення вивченого про дієслово; на вивчення дієприкметника передбачено 7 годин, дієприслівника – 5 годин; 3 години – на розвиток мовлення (есе), контрольну роботу та її аналіз.

Програма визначає очікувані результати навчальної діяльності. Так, учні засвоюють відомості про загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль і систему форм. Акцент зроблено на формуванні умінь учнів та учениць творчо використовувати виражальні можливості дієслова; удосконалювати власне мовлення, збагачуючи активний словник новими дієсловами та синонімами до них; робити висновки щодо доцільності їх використання в тих чи тих текстах; знаходити і виправляти допущені помилки, спираючись на засвоєні норми [49].

Учні засвоюють матеріал про значення, морфологічні ознаки, синтаксичну роль особливої форми дієслова – дієприкметника, особливості творення активних і пасивних дієприкметників, їх відмінювання, правописні норми, а також правила вживання розділових знаків у реченнях з

дієприкметниковим зворотом. Очікувані результати – уміння розрізняти дієприкметники на основі аналізу їхніх характерних ознак і функцій у мовленні; виявляти системні міжрівневі взаємозв'язки між ними; творчо використовувати, виявляючи художньо-образне, асоціативне мислення; аналізувати допущені помилки тощо [44].

Модельна навчальна програма передбачає також вивчення загального значення, морфоогічних ознак та синтаксичної ролі особливої форми дієслова – дієприслівника, особливості творення дієприслівників недоконаного й доконаного виду; засвоюють поняття про дієприслівниковий зворот та правила пунктуації в реченнях з дієприслівниковим зворотом та одиничними дієприслівниками, формують уміння добирати й використовувати дієприслівники для ефективної комунікації [42].

Відповідно до аналізованої навчальної модельної програми та Державного стандарту загальної середньої освіти укладений і підручник «Українська мова» Н. Голуб та О. Горошкіної [15], який ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів.

Адже, за визначенням О. Горошкіної, «сучасний підручник української мови стає не тільки засобом репрезентації наукових здобутків лінгвістики, адаптованих відповідно до вимог чинної програми, а й мотиватором для набуття загальнонавчальних умінь і навичок, розвитку критичного мислення, «інформаційним кейсом», текстові ресурси якого дають змогу учневі усвідомити мову як динамічну багатофункційну систему, упевнитися, що в мові зафіксовано і збережено результати людської діяльності, вербалізовано історичний досвід, переконатися, що досконале володіння мовою в майбутньому сприятиме життєвому й професійному становленню» [15].

Зміст аналізованого підручника спрямований на створення умов, у яких учень має змогу на кожному уроці ставити перед собою мету, обміркувати й планувати дії задля її реалізації.

У передмові автори звертають увагу користувачів підручника на рубрики та маркери, що стимулюють до певної діяльності:

«Слова вашого дня» – постійна робота над розширенням активного словникового запасу учнів.

«Цілевизначення» – здатність ставити мету на урок чи день.

«Рефлексія» – розвиток умінь контролювати власний прогрес у досягненні поставлених цілей.

«Спілкуємося українською правильно» – робота над удосконаленням мовної культури.

«Ситуація застосування знань» – вправи та завдання, які підкреслюють значення знань і навичок поза межами навчального процесу [15, с. 3].

Важливим є розміщення наприкінці видання тлумачного словника на QR-кодi, що передбачає інформаційно-цифрову компетентність семикласників.

Вивченню дієслова та його форм – дієприкметника, дієприслівника присвячені 2 – 27 параграфи підручника. Перед темою «Дієслово» опубліковані рекомендації щодо її опанування.

Теоретичний матеріал подано в таблицях, що активує зорову та словесно-логічну види пам'яті учнів та учениць. Підручник містить різні види вправ, які спрямовані на краще сприйняття навчального матеріалу, засвоєння правил правопису дієслів та дієслівних форм, вживання їх у мовленні. Однак, під час вивчення дієслова в підручнику не передбачено широкого залучення інформаційно-цифрових ресурсів, за винятком деяких домашніх завдань:

§ 3 (с. 16) Вправа 6. Підготуйте презентацію «Один день мого життя». У якому образі ваша уява малює ваш день? Це дерево? Сад? Квітник? Книжка? Фестиваль? Подорож? Чи щось інше? Зобразіть його та якомога більше наповніть дієсловами. Які за змістом і формою дієслова в ньому переважають?

§ 6 (с. 26) Вправа 4.

1. Підготуйте проєкт на тему «Герої мого міста / села». Згадайте поіменно героїв, розкажіть про них коротко. Запропонуйте способи вшанування їх.

2. Зобразіть теорію сьогоднішнього уроку як схему, плакат чи малюнок. Презентуйте їх на уроці, ілюструючи правила своїми прикладами.

3. Запишіть текст патріотичної пісні (наприклад, козацького маршу, пісні січових стрільців тощо). Підкресліть дієслова. Визначте вид.

Для виконання 2-го і 3-го завдань теж можна використати комп'ютерно-цифрові технології: підготувати презентацію, записати відеоролик тощо. Так само можна творчо підійти до виконання інших завдань:

§ 7 (с. 30). Вправа 1. Підготуйте малюнок (плакат, макет тощо), на якому зобразіть усе, що стосується дієслів минулого часу. Розкажіть, використовуючи його, про важливість цієї теми.

§ 9 (с. 38). Вправа 6. Намалюйте «Дерево моїх мрій». Охарактеризуйте дієслова, що відображають ваші мрії.

§ 26 (с. 94). Підготуйте презентацію однієї з традицій українського народу. Використовуйте в мовленні дієприслівники.

Отже, аналіз підручника «Українська мова» Н. Голуб та О. Горошкіної дає змогу говорити, що основна увага в ньому приділена засвоєнню лінгвістичних знань та формуванню практичних умінь і навичок правильного використання в усному та писемному мовленні дієслова та його форм, що відповідає вимогам навчальної модельної програми цих же авторів. Заслуговує на увагу культурологічне спрямування підручника.

Міністерством освіти і науки України рекомендована також модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (колектив авторів: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) [50].

Модельна програма орієнтована на компетентнісне навчання української мови та розвиток наскрізних умінь, визначених Державним

стандартом. Основою для формування ключових компетентностей є особистісні характеристики, індивідуальний, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів, їхні потреби та інтереси, які мотивують до активного навчання, а також знання, навички та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищах, у різних життєвих контекстах [50, с. 2].

Для зручності користування програму структуровано у вигляді таблиці, поділеної на три колонки, які мають назви:

«Очікувані результати навчання» – цілі, яких необхідно досягти на певному етапі освітнього процесу;

«Пропонований зміст навчального предмета» – подані розділи й теми, які учням потрібно засвоїти для досягнення очікуваних результатів;

«Вид навчальної діяльності» – учитель або вчителька має можливість вибрати методи, які, на їхню думку, найбільш підходять і ефективні. Також традиційно виділяються уроки розвитку мовлення, які є орієнтовними [50, с.3].

У програмі виокремлено два складники: мовний та мовленнєвий. Мовний спрямовано на засвоєння знань про структуру мови та розвиток відповідних умінь і навичок. Мовленнєва складова, яка опрацьовується на кожному уроці, має на меті формування комунікативних навичок. Важливою частиною є культура мовлення, що включає правильну вимову, вживання слів, чітке формулювання речень і логічний зв'язок між ними в тексті [50, с. 3].

Автори програми передбачають залучення сучасних педагогічних технологій, зокрема проєктної діяльності, використання інформаційних технологій, які забезпечать індивідуалізацію та диференціацію навчання

У кожному модулі сформульовано ціннісні орієнтири, які допоможуть учителю / вчительці сформувати в учнів / учениць компетентності, необхідні для успішної самореалізації в суспільстві. Так, під час вивчення дієслова та його особливих форм серед ціннісних орієнтирів визначено «дотримання

правил роботи з комп'ютером, планшетом; усвідомлення наслідків ігрової залежності та залежності від соцмереж» [50, с. 8].

Відповідно до рекомендацій авторів програми на вивчення дієслова вчитель / вчителька виділяє кількість годин на свій розсуд (із загальної кількості 105 годин на рік).

До теми «Дієслово» окреслено такий рекомендований обсяг навчального матеріалу:

Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Форми дієслова: неозначена форма (інфінітив), особова форма, дієприкметник, дієприслівник, форми на *-но*, *-то* (загальне ознайомлення).

Неозначена форма дієслова (інфінітив).

Вид дієслів (доконаний, недоконаний).

Особові форми дієслова.

Безособові дієслова.

Теперішній час дієслів (змінювання за особами та числами). Правопис і вимова *-ться*, *-шся* в дієсловах (повторення).

Минулий час дієслів (змінювання за родами та числами).

Майбутній час дієслів (форми майбутнього часу; змінювання за особами та числами).

Особливості відмінювання дієслів *дати*, *їсти*, *бути* та дієслів з основою на *-вісти* (відповісти).

Дієслова I та II дієвідмін. Букви *е*, *и* в особових закінченнях дієслів. Спосіб дієслів (дійсний, умовний, наказовий).

Творення дієслів умовного й наказового способів. М'який знак у дієсловах наказового способу (повторення).

Не з дієсловами.

Наголошування окремих дієслів та їхніх форм (*нести*, *везти*, *мести*, *плести*, *несемо*, *веземо*, *пишу*, *кажу* та ін.).

Серед очікуваних результатів навчання під час вивчення цієї теми програма передбачає й ті, які досягаються через формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць:

- на основі прочитаного створює власний або колективний медійний продукт;

- толерантно коментує різні погляди на обговорювану проблему, узагальнює їх, обстоює власну позицію, дотримується норм етикету, засад академічної доброчесності під час онлайн-спілкування [50, с. 10].

Серед видів навчальної діяльності пропонуються і ті, які передбачають залучення комп'ютерних технологій, а відповідно – формування інформаційно-цифрової грамотності семикласників:

- складання заголовків для інструкцій і пам'яток із використанням інфінітивів (наприклад: «Як придбати QR-квиток для проїзду».

- виконання проєкту (наприклад, створення відео, постерів, колажу чи слайд-шоу на тему «Відбудова України» з використанням дієслів різних форм) [50, с. 10 – 11].

Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць передбачено і під час вивчення дієприкметника та дієслівних форм на *-но*, *-то*, оскільки одним із ціннісних орієнтирів визначено прагнення етично взаємодіяти у віртуальному просторі [50, с. 11].

Програма пропонує такий зміст навчального предмета:

Дієприкметник як форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Активні й пасивні дієприкметники. Обмеженість уживання форм активних дієприкметників теперішнього часу в сучасній українській мові, способи заміни їх.

Творення активних дієприкметників.

Творення пасивних дієприкметників.

Відмінювання дієприкметників.

Дієприкметниковий зворот. Розділові знаки в реченнях із дієприкметниковими зворотами.

Буква *н* у дієприкметниках та букви *ни* у прикметниках дієприкметникового походження.

Написання не з дієприкметниками.

Дієслівні форми на *-но*, *-то*. Речення з дієслівними формами на *-но*, *-то* [50, с. 12].

Згідно з програмою, у процесі опанування вищезазначеного матеріалу учні та учениці мають досягти таких результатів навчання:

- виконувати різні ролі у груповій онлайн-комунікації, обирати потрібні стратегії співпраці в різних ситуаціях спілкування;
- організовувати та проводити онлайн-дискусію, брати участь в обговоренні суспільно важливих проблем.

Сприятимуть розвиткові інформаційно-цифрової компетентності і такі означені в програмі види навчальної діяльності:

- робота з електронним словником;
- створення повідомлення для соцмережі чи вебсайту з використанням дієприкметників;
- підготовка відеопам'ятки (постер, слайди, відеоролик, схема) для соцмереж про поширені помилки у вживанні дієприкметників;
- виконання проєкту (наприклад, презентація дизайну кімнати, будинку, парку, магазину тощо з використанням дієприкметників).

Під час вивчення особливої форми дієслова – дієприслівника семикласники опановують такий обсяг навчального предмета:

Дієприслівник як форма дієслова: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Дієприслівниковий зворот. Розділові знаки в реченнях з одиничними дієприслівниками та дієприслівниковими зворотами.

Дієприслівники недоконаного й доконаного виду. Час дієприслівників.

Написання *не* з дієприслівниками [50, с. 15].

Очікувані результати навчання також включають і ті, які можливі лише за умов залучення інформаційно-цифрових технологій. Учні та учениці мають уміти використовувати для виконання завдань текстові/медіатекстові джерела, інформацію з яких є достовірною та надійною, аргументувати вибір таких джерел. У програмі до кожної теми визначено проблемні питання.

До теми «Дієслово»:

1. Як саме дієслова допомагають нам у спілкуванні? Яку інформацію вони надають про конкретну дію?
2. Який спосіб словотворення, на вашу думку, найпродуктивніший для творення дієслів?
3. У чому полягає взаємозв'язок між дієсловами та особовими займенниками?
4. Що спільного, а що відмінного: 1) між дієсловами минулого й майбутнього часів; 2) між дієсловами теперішнього й майбутнього часів?
5. Чому з наказовою формою дієслова потрібно бути обережними? [46, с. 9].

Проблемні питання відіграють важливу роль у вивченні дієслова та його форм, оскільки вони стимулюють активне мислення, аналіз і формування глибшого розуміння граматичних правил. Під час роботи з проблемними питаннями учні активніше залучаються до процесу навчання, оскільки вони самостійно шукають відповіді, роблять висновки та пояснюють свої рішення. Це допомагає семикласникам краще запам'ятовувати матеріал, набути практичних навичок використання мови, а вчителю – виявити прогалини у знаннях.

Відповідно до модельної програми «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (колектив авторів: Заболотний О. В., Заболотний В. В., Лавринчук В. П., Плівачук К. В., Попова Т. Д.) укладено підручник для класу цих же авторів [24]. Кожен параграф розпочинається зі вступної вправи-дослідження, що стимулює пізнавальну діяльність учнів та учениць, розвиває аналітичне мислення. Теоретичні відомості подано в

достатньому обсязі та в доступній формі. Закріпити свої знання допоможуть семикласникам різноманітні вправи, які містять цікаві відомості культурологічного змісту, з екології, про здоровий спосіб життя, про основи фінансової та правової грамотності. Спрямовують на той чи той вид діяльності позначки: «Попрацюйте в парах», «Коло думок», «Поспілкуйтеся», «Ситуація». У кожному параграфі є пізнавальні рубрики «Культура мовлення» та «Моя сторінка».

Вивченню дієслова та дієслівних форм присвячено параграфи 13 – 35 підручника, у яких приділена увага і формуванню інформаційно-цифрової компетентності семикласників. Наприклад, у § 13 «Дієслово як частина мови. Форми дієслова» вправа 109 (с. 47) містить текст під назвою «Комп'ютерні ігри: за і проти», яка має виховний потенціал. У § 16 вправа 135 пропонує семикласникам завдання на місці пропусків у реченнях-рекомендаціях по догляду за смартфоном вставити дієслова у відповідній формі теперішнього часу. Тему можливостей інформаційно-цифрових технологій розкриває текст вправи 139 (§ 23, с. 82 – 83).

Під час вивчення теми «Творення та відмінювання пасивних дієприкметників» (§ 16) виконання вправи 235 також вимагає від учнів та учениць навичок роботи з інформаційно-цифровими ресурсами. Виконуючи вправу 278 (§ 30, с. 116 – 117), семикласники ознайомлюються з інформацією про штучний інтелект.

У підручнику передбачено і проєктну діяльність: після вивчення дієприкметника та дієприслівника учням та ученицям запропоновано об'єднатись у групи і виконати одне із п'яти завдань, три з яких передбачають використання комп'ютерно-цифрових технологій (с. 139).

Учитель може творчо використовувати матеріал підручника для формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників, доповнювати його інтерактивними ресурсами, такими як онлайн-платформи для навчання, інтерактивні вправи, тести або відеоуроки. Можна

пропонувати учням виконувати творчі проєкти: створення презентацій, інфографік або відеороликів на основі тем, вивчених у підручнику.

Використовуючи підручник як основу, учитель може впроваджувати цифрові інструменти для тестування та самооцінювання учнів (наприклад, Google Forms, Kahoot, Quizlet). Це дає змогу учням розвивати навички самоконтролю та об'єктивного оцінювання власних знань за допомогою сучасних інформаційно-цифрових засобів.

Отже, учитель може активно й творчо використовувати матеріал підручника для формування в учнів не лише предметних знань, а й важливих навичок інформаційно-цифрової компетентності, необхідних у сучасному суспільстві.

2.3. Діагностування рівнів сформованості інформаційно-цифрової компетентності

Діагностування рівнів сформованості інформаційно-цифрової компетентності є важливим етапом оцінювання готовності учнів до ефективного використання цифрових технологій в освітньому процесі та повсякденному житті. Для оцінювання рівня означеної компетентності доцільно використовувати різноманітні методи, інструменти та підходи, які дозволяють визначити здатність учнів працювати з інформацією, критично оцінювати її й ефективно використовувати цифрові технології.

Один із найпоширеніших методів діагностики – це анкетування, що містить питання, які допомагають оцінити рівень володіння учнями цифровими технологіями, навички роботи з інформацією та ставлення до використання цифрових інструментів.

Н. Бірук, О. Кривонос, А. Торгонська, О. Яценко визначають такі рівні розвитку складників цифрової компетентності: безпека, комунікація в цифровому середовищі, основи комп'ютерної грамотності, інформація [40, с. 101]. Стисло подамо характеристику цим рівням.

Безпека – уміння безпечно і надійно використовувати цифрові технології, захищаючи особисті дані. Важливо розуміти правові наслідки та обов'язки у використанні мереж, правила конфіденційності, захисту авторських прав і дотримання законодавства щодо оброблення персональних даних.

Комунікація в цифровому середовищі – здатність ефективно спілкуватися, співпрацювати та взаємодіяти в онлайн-командах і чатах, а також застосовувати відповідні медіа, тон і манери поведінки. Ключовим для цього рівня є вміння вести конструктивну дискусію, підтримувати взаємоповагу та уникати конфліктів, що можуть виникнути в онлайн-комунікації.

Основи комп'ютерної грамотності – уміння працювати з мобільними та комп'ютерними пристроями, використовувати основне програмне забезпечення, а також ефективно застосовувати інтернет та онлайн-інструменти.

Інформація – здатність формулювати власні інформаційні запити, шукати необхідні дані, отримувати доступ до інформації, критично оцінювати та інтерпретувати її, визначати надійність джерел і розпізнавати пропагандистський контент [40, с. 101 – 102].

Для діагностування рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності ми сформулювали питання, які охоплюють такі теми:

- використання пошукових систем;
- робота з текстовими редакторами, презентаціями та іншими програмами;
- критична оцінка джерел інформації;
- навички комунікації через цифрові засоби.

Діагностування проводили на базі Криворізької гімназії № 109 «Темп» Криворізької міської ради. В анкетуванні взяли участь 40 учнів 7 класу, які відповіли на питання:

1. З якою метою використовуєте смартфон або комп'ютер (обрати

потрібні варіанти відповіді?

а) для розваг (перегляду фільмів, участі в іграх, скачування музики тощо);

б) для навчання під час онлайн-уроків;

в) пошуку інформації;

г) для спілкування в соцмережах;

2. Чи доводилося вам створювати і демонструвати презентації, відео?

а) так;

б) ні;

в) так, але такі завдання викликали труднощі.

3. Чи вмієте розрізняти достовірну інформацію від фейкової?

а) так;

б) ні;

в) не впевнений/а.

4. Чи знаєте ви, як автоматично приховати образливі коментарі під своїм постом?

а) так;

б) ні;

в) не впевнений/а.

5. Чи вмієте визначати способи створення і редагування контенту в простих формах?

а) так;

б) ні;

в) так, але такі завдання викликали труднощі.

6. Чи вмієте зберігати цифрову інформацію на різних носіях, працювати в хмарних середовищах?

а) зберігаю цифрову інформацію в пам'яті комп'ютера;

б) зберігаю цифрову інформацію на Google-диску;

в) послуговуюся для збереження цифрової інформації USB-флеш-накопичувачем (флешкою).

На основі аналізу наукових досліджень, які порушують проблему діагностування рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності [51], подаємо критерії оцінювання.

1. Здатність до пошуку й оброблення інформації. Наскільки швидко та ефективно учень може знаходити потрібну інформацію, фільтрувати її за важливістю та достовірністю, використовувати різні джерела для пошуку.

2. Критичне мислення. Оцінюється здатність учня аналізувати отриману інформацію, перевіряти її на достовірність та робити висновки на основі отриманих даних.

3. Уміння використовувати цифрові інструменти. Оцінюється рівень володіння різними цифровими інструментами та програмами (текстові редактори, електронні таблиці, програми для створення мультимедійного контенту).

4. Цифрова етика та безпека. Важливим є дотримання етичних норм роботи з інформацією, правила безпеки в інтернеті, вміння захищати персональні дані та приватність.

5. Здатність до комунікації та співпраці у цифровому середовищі: Оцінюється, як учень використовує цифрові технології для співпраці з іншими, обміну інформацією та ідеями, спільного виконання завдань.

У результаті аналізу анкет було виділено такі рівні сформованості інформаційно цифрової компетентності семикласників:

Низький рівень – учень користується комп'ютером / смартфоном під час дистанційного навчання безпосередньо на онлайн-уроках, а також задля розваг та спілкування з друзями, уміє знайти цікаву для себе інформацію, не перевіряючи її достовірність.

Середній рівень – характеризується тим, що учень перебуває на межі сформованості інформаційно-цифрової компетентності: обізнаний з інформацією про цифрові освітньо-наукові платформи, послуговується цифровим інструментарієм для навчання, розваг, комунікації, створює інформаційно-цифрові продукти навчальної діяльності самостійно та в

команді.

Високий рівень – учень / учениця усвідомлює інформаційно-цифрові навички як шлях до самовдосконалення; критично оцінює інформацію, здатний критично аналізувати інформацію та розрізняти різні її форми подання. Він / вона має знання про цифрові освітні та наукові платформи, розуміє потребу в постійному вдосконаленні цифрових навичок. Учень вміє вдосконалювати та коригувати цифровий контент за потреби, зберігати інформацію на різних носіях і ефективно використовувати хмарні технології. Крім того, він / вона розуміє етичні аспекти роботи з інформацією, дотримується академічної доброчесності та знайомий з основами інтернет-безпеки та кіберзахисту.

Опрацювавши отримані в анкетах дані, ми визначили рівень сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць класу, що відображено в таблиці 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Результати анкетування

Клас	Загальна кількість учнів у класі	Кількість учнів з низьким рівнем	Кількість учнів з середнім рівнем	Кількість учнів з достатнім рівнем	Кількість учнів з високим рівнем
7	40	4	14	16	6

Відсоткове співвідношення показників сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів 7 класу подаємо на рис. 1.

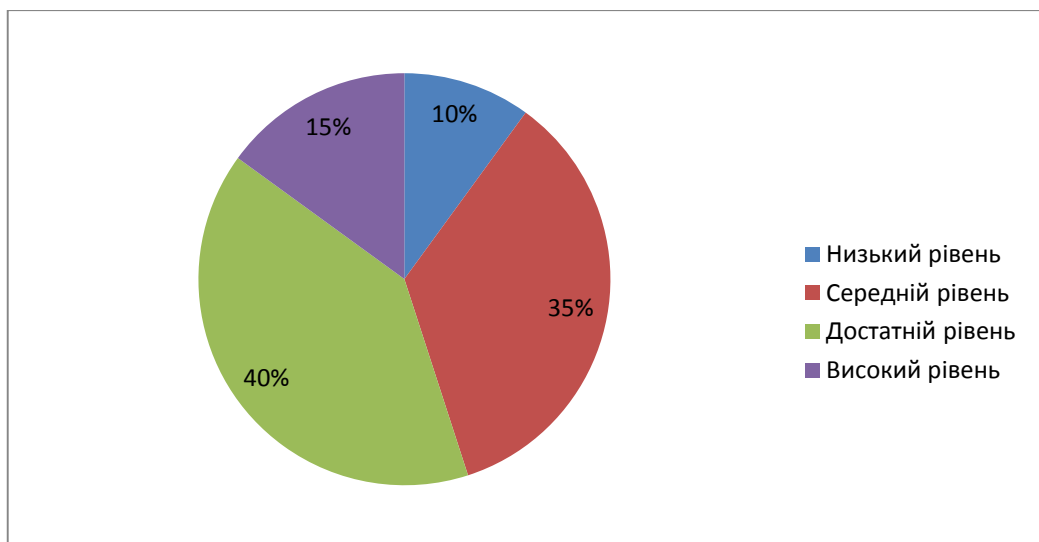

Рис. 1. Відсоткові показники сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів.

Отже, стан сформованості інформаційно-цифрової компетентності в більшості учнів на достатньому та середньому рівнях. Оскільки в семикласників є досвід користування смартфонами / комп'ютерами ще з початкової школи, то вони розуміють цифрові процеси й основні принципи безпечного поводження з технологіями, готові до подальшого вдосконалення своїх умінь і навичок у цій царині. Діагностування допоможе учням усвідомити власні сильні та слабкі сторони у володінні цифровими технологіями та планувати свій розвиток у цьому напрямку.

Отже, інформаційно-цифрова компетентність семикласників буде успішно формуватися, якщо в освітньому процесі, зокрема і під час вивчення дієслова, застосовувати сучасні відповідні засоби. Тому в роботі окреслимо методи, прийоми, технології формування інформаційно-цифрової компетентності, а також розробимо систему вправ та тестів, які передбачають використання інформаційно-цифрового інструментарію, що, на нашу думку, сприятиме вдосконаленню в учнів відповідних навичок.

Висновки до другого розділу

У розділі доведено, що формування інформаційно-цифрової

компетентності учнів під час вивчення дієслова має здійснюватися з урахуванням підходів, принципів, методів, прийомів, технологій вивчення морфології.

Принципи навчання – це основні орієнтири, які визначають зміст навчального процесу, вибір методів і прийомів, організацію вправ та підготовку уроків української мови. До загальнометодичних лінгводидактичних принципів належать функційний, екстралінгвістичний, історичний, нормативно-стилістичний, взаємозалежність мови та мислення, зв'язок між навчанням кількох мов, взаємозумовленість усного та писемного мовлення, а також принцип міжпредметних та внутрішньопредметних зв'язків. Серед специфічних (рівневих) лінгводидактичних принципів видокремили лексико-синтаксичний, структурно-семантичний, структурно-словотвірний, парадигматичний, зв'язок вивчення мови з мовленнєвою діяльністю, вивчення морфології на основі синтаксису тощо.

У формуванні інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи під час вивчення дієслова акцентуємо на важливі принципи послідовності, наочності, зв'язку теорії з практикою, практичної спрямованості, інтенсивності, індивідуального підходу до учнів, принцип креативності.

Оскільки методи навчання є основною категорією методики навчання, то для формування інформаційно-цифрової компетентності важливо правильно дібрати методи. Чинником спеціалізації методу є прийоми навчання, які можуть поєднуватися в системі основних методів.

До найбільш ефективних відносимо інформаційно-комп'ютерні технології, які уможливають освітній процес дистанційно в умовах війни. За сприянням МОН України створені різні електронні ресурси, якими можуть безкоштовно користуватися вчителі й учні.

Проаналізовано модельні навчальні програми «Українська мова. 7 – 9 класи» для закладів загальної середньої освіти: 1) автори: Н. Голуб, О. Горошкіна) [49]; 2) автори: О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук,

К. Плівачук, Т. Попова) [50]. Із програмами корелюють відповідні підручники вказаних авторів, що полегшує роботу вчителя.

Проведене діагностування учнів 7 класу Криворізької гімназії № 109 «Темп» Криворізької міської ради виявило, що стан сформованості інформаційно-цифрової компетентності в більшості учнів на середньому рівні. Це спонукало нас окреслити методи, прийоми, технології формування інформаційно-цифрової компетентності, а також розробити систему вправ та тестів.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЇЇ РЕЗУЛЬТАТИ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

3.1. Методи, прийоми, технології формування інформаційно-цифрової компетентності

Поступовий розвиток інформаційно-цифрової компетентності учнів базової школи сприяє удосконаленню їхньої самостійності в роботі з

пошуковими системами, здатності взаємодіяти з інформаційним середовищем, переосмислювати власну інформаційну поведінку та сприяє розвитку здатності до грамотного сприйняття інформації. У формуванні інформаційно-цифрової компетентності важливо правильно дібрати методи, адже саме методи навчання є основною категорією методики навчання в будь-якій галузі.

Питання методів навчання української мови продовжує бути важливим напрямом досліджень для багатьох українських методистів. Однією з найбільш відомих концепцій методів викладання української мови є система, запропонована О. Біляєвим та його послідовниками (З. Бакум, С. Караманом, В. Мельничайком, М. Пентиліюк), а також напрацювання Т. Донченко, К. Плиско, О. Потапенка, М. Шкільника. З новітніх досліджень уваги заслуговує, на нашу думку, монографія О. Кучерук «Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика» [43]. Особливості методів навчання мови визначаються насамперед принципами її вивчення.

О. Костів та О. Сколоздра-Шепітко до традиційних методів навчання української мови уналежнюють:

- усний виклад матеріалу (розповідь, пояснення);
- бесіда (евристична, репродуктивна, узагальнювальна, аналітико-синтетична, контрольна-корекційна);
- спостереження над мовою;
- робота з підручником;
- метод вправ;
- проблемне навчання;
- програмоване навчання [38, с. 38].

Окрім того, ці ж науковці подають таку класифікацію нетрадиційних методів навчання української мови:

- інтерактивні кооперативного навчання;
- інтерактивні колективно-групового навчання;

- інтерактивні ситуативного моделювання;
- інтерактивні опрацювання дискусійних питань;
- методи диференційованого навчання;
- методи особистісно орієнтованого навчання;
- креативні [38, с. 40].

Для формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників під час вивчення дієслова доцільно використовувати ще й такі нетрадиційні методи:

«Дебати, диспути» – це метод розвитку критичного мислення через обговорення проблемних питань, який проводиться у форматі відеоконференції.

Метод «асоціативного куща» або «гронування» заохочує учнів до творчого мислення, сприяючи роздумам про зв'язки між різними поняттями (на віртуальній дошці IDroo посередині записується опорне слово або фраза, що пов'язані з певною темою, учні дописують слова та фрази, встановлюють зв'язки між поняттями).

«Займи позицію», «Коло ідей», «Круглий стіл» «ПРЕС» – обговорення проблемних питань, створення гіпотез, аргументація, формування власної позиції щодо проблеми тощо).

Метод «Портфоліо» використовують для організації та зберігання результатів самостійної роботи учнів, а також для узагальнення, поглиблення і розширення їхніх знань. Наприклад, під час вивчення дієслова здійснюється систематичний збір робіт учня, що відображає його щоденні види діяльності, стан засвоєння матеріалу, а це допоможе вчителю спланувати відповідні стратегії та методи роботи.

Метод проєктів передбачає виконання учнями завдань, організованих вчителем, де учні працюють самостійно. Результатом такої роботи є схеми, таблиці, візитівки, фотоколажі, комп'ютерні презентації тощо. Семикласники охоче брали участь у групових проєктах: роботах зі систематизації й узагальненню знань, розроблення тестових завдань. Захист такої спільної

роботи здійснювалося за допомогою комп'ютерної презентації. Участь у груповому проєкті не лише вдосконалює інформаційно-цифрові навички учнів, а й сприяє розвитку комунікативної компетентності – здатності налагоджувати та підтримувати контакт з іншими учасниками проєктної групи.

Елементом методу є прийом, що має характеристики: здатність інтегруватися в різні методи; характеризується частковістю, через що його часто ще називають частиною методу. На сьогодні окреслюють:

– прийоми мислення: аналіз і синтез, порівняння і абстрагування, конкретизація і узагальнення, індукція і дедукція;

– специфічні прийоми: мовний аналіз, групування мовних явищ, заміна одних мовних одиниць іншими, розширення речення, перестановка елементів, конструювання речень, лінгвістичні та стилістичні експерименти, визначення наголосу, відмінювання слів [61, с. 68].

Специфічні прийоми, зумовлені змістом навчального матеріалу, наприклад, при вивченні дієслова – прийоми розбору дієслова за будовою, морфологічного розбору. Особливість вивчення предмета проявляється передусім через притаманні йому прийоми та їх різне поєднання в системі основних методів. У зв'язку з цим дослідники почали більше зосереджуватися на специфічних методах вивчення предмета як на важливому аспекті спеціалізації методики та ключовому елементі в теорії методів навчання. Вибір методів і прийомів навчання мовам здійснюється під час підготовки до уроку з урахуванням його дидактичної мети, специфіки навчального матеріалу та рівня підготовленості учнів.

Сучасний урок неможливий без використання новітніх освітніх технологій, які є своєрідним втіленням теоретичних засад і методичних підходів у практиці навчання. Про впровадження таких технологій у викладання української мови, зокрема в рамках Нової української школи, згадують у своїх працях З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, В. Новосьолова, С. Караман та інші дослідники. Особливістю розроблених ними дидактичних

технологій є орієнтація на особистість учня. Від традиційних методів сучасні технології відрізняються, зокрема, зміною ролей учасників навчального процесу – вчителя та учня, де у новітньому навчальному підході стираються жорсткі межі між їхніми функціями [61, с. 267].

Серед найбільш ефективних сучасних технологій вирізняються інформаційно-комп'ютерні технології, які сприяють реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі навчання. Наприклад, під час вивчення дієслівних форм учитель за допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій може долучити учнів до участі в тестуванні, конкурсах, вікторинах, олімпіадах, відеоконференціях тощо.

Н. Подлевська виділяє кілька основних форм застосування інформаційно-комп'ютерних технологій, зокрема: мультимедійні уроки; комп'ютерні ігри; уроки-презентації; тестування; дистанційне навчання, яке дозволяє здійснювати освітню діяльність без фізичної присутності вчителя та учня [59, с. 268].

Однією з популярних і ефективних форм є використання відеоматеріалів на уроках. В інтернеті можна знайти безліч відеороликів, що детально висвітлюють теми шкільної програми, зокрема на каналі Міністерства освіти України (<https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>), а також на курсах платформ Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>) та EdEra (<https://www.ed-era.com/>) та інших ресурсах.

Н. Подлевська називає такі основні форми використання інформаційно-комп'ютерних технологій: мультимедіауроки, на основі комп'ютерних навчальних програм; комп'ютерні ігри; уроки-презентації з використанням PowerPoint, Canvata ін.; тестування на комп'ютерах, телефонах; дистанційне навчання, що передбачає використання всіх форм освітньої активності без особистого контакту вчителя та учня [59, с. 268].

Популярним і впливовим є використання на уроках відео. В інтернеті доступні досить багато відеороликів, які розкривають теми шкільної програми, зокрема канал Міністерства освіти України

(<https://www.youtube.com/c/MONUKRAINE>), курси платформ Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>, EdEra <https://www.ed-era.com/>) та інші джерела. Під час упровадження нашої методики пропонували семикласникам роботу в групах по створенню власних відео. Це завдання сприяло розвитку як мовних, так і технічних навичок учнів. Семикласники знімали короткі відеоролики, у яких демонструють різні дії: приготування їжі, заняття спортом, гру на музичному інструменті. Це дало змогу учням працювати в команді, розподіляючи ролі та завдання відповідно до інтересів і здібностей кожного учасника. Більшість мобільних телефонів дозволяє записувати відео, що в певних випадках може слугувати альтернативою письмовим завданням і не менш ефективно демонструвати набуті компетенції.

Один учень відповідав за сценарій і вибір дієслів, інший – за зйомку, а третій – за монтаж і додавання субтитрів. Після зйомки відео учні додавали субтитри з відповідними дієсловами, що дало їм можливість закріпити правила вживання дієслівних форм у реальних життєвих контекстах. Було передбачено, що субтитри можуть включали як прості дієслова для опису дій (*різати, бігати, грати*), так і складніші конструкції, що використовують дієслова в різних часах (*я готую, ми займалися спортом, він грає на гітарі*). Це завдання стимулює учнів до критичного мислення, адже їм потрібно обрати правильні дієслова та часи, щоб точно передати зміст відео.

Ми помітили, що процес створення відео розвиває навички міжособистісної комунікації, оскільки учні вчилися співпрацювати, узгоджувати свої дії, обговорювати ідеї та вирішувати проблеми разом. Така форма роботи також дозволяла кожному проявити свою індивідуальність, творчий підхід і технічні здібності, що сприяло підвищенню мотивації до навчання.

Наприкінці проекту учні презентували свої відео перед класом, обговорювали використані дієслова та їхні форми. Це не тільки підвищує рівень володіння мовою, але й зміцнює навички публічного виступу. Завдяки такому інтерактивному підходу вивчення дієслів стало захоплюючим

процесом, що поєднує теорію з практикою і сприяє кращому запам'ятовуванню та розумінню мовних структур.

Крім відеороликів, у розробленій методиці вивчення дієслова ми вдавалися до інших інтерактивних завдань та проєктів, що поєднують творчий підхід і новітні технології.

Створення коміксів також є інноваційним підходом до вивчення мови, який поєднує в собі творчість та навчання. Використовуючи сервіси на кшталт Storyboard That, учні створювали власні комікси, де кожен персонаж виконував різні дії, що дозволяло краще зрозуміти дієслова у контексті. У процесі створення коміксів, учні візуалізували історії, надали значення кожному дієслову через зображення дій та взаємодій персонажів. Крім того, через створення різних ситуацій та сюжетних ліній учні отримували практичний досвід у використанні різних форм дієслів, що сприяло кращому розумінню часових форм та їх правильному вживанню. Такий підхід також розвиває креативність, навички письма та візуального мислення.

За допомогою онлайн-сервісів, таких як Quizlet, учні мали змогу створювати власні інтерактивні флеш-картки, що дозволяє адаптувати навчальний матеріал під свої потреби. Наприклад, під час вивчення дієслів ми пропонували учням створювати картки, на яких буде зображено дієслово разом із відповідним зображенням або прикладом речення. Це сприяло кращому засвоєнню матеріалу, адже інформація подавалася в різних форматах: текстовому, візуальному та контекстуальному. Окрім того, інтерактивні елементи таких платформ, як можливість перевірки знань у вигляді ігор або тестів, стимулюють учнів бути більш активними в опануванні знань.

Створення анімованих історій є ефективним способом інтеграції творчих навичок з навчанням мови. Використовуючи платформу Scratch, учні можуть не лише програмувати анімовані історії, але й активно застосовувати свої знання дієслів на практиці. У процесі роботи над проєктом учні програмували персонажів, змушуючи їх виконувати різні дії, що сприяло

глибшому розумінню дієслів. Наприклад, учні створювали сцени, де персонажі ходили, стрибали, говорили або взаємодіяли з іншими об'єктами, що візуалізувало значення дієслів у контексті. Така діяльність не тільки розвивала навички програмування, але й зміцнювала мовні знання через активне використання лексики. Крім того, інтерактивний характер роботи з Scratch заохочував учнів до експериментів та творчого підходу до навчання, робив процес вивчення дієслів більш захопливим і ефективним.

Потужним інструментом для візуалізації складної інформації є інфографіка. Використання інфографіки в освітньому процесі дозволяє учням не тільки краще зрозуміти матеріал, але й розвивати свої творчі здібності та навички візуального мислення. Наприклад, під час упровадження нашої методики учні створювали інфографіку, яка пояснює різні типи дієслів або їхні форми, використовуючи такі інструменти, як Canva або інші схожі платформи. Це допомагало систематизувати знання, сприяло кращому запам'ятовуванню завдяки поєднанню тексту і візуальних елементів.

За нашими спостереженнями, процес створення інфографіки також розвиває навички аналізу та синтезу інформації, оскільки учні повинні були обирати найбільш важливі аспекти теми і представляти їх у стислому та зрозумілому форматі. Крім того, така діяльність сприяла розвитку цифрових навичок, що є важливим у сучасному світі. Інфографіка дозволяє учням креативно підходити до навчання, перетворюючи складні граматичні правила та структури на зрозумілі й доступні для всіх матеріали.

У розробленій методиці запропоновано учням такий інтерактивний проєкт, як ведення блогів та онлайн-щоденників. Учні писали про те, що вони робили протягом дня, які емоції відчували, які плани мають на майбутнє, активно використовуючи дієслова в різних часових формах. Ця діяльність дозволяла учням систематично застосовувати нові знання, описуючи свої щоденні дії, думки та переживання за допомогою різних дієслів, що сприяє більш глибокому їх засвоєнню.

Практика засвідчила, що створення блогів та онлайн-щоденників має кілька важливих переваг. По-перше, допомагає учням розвивати навички письма, оскільки вони постійно пишуть тексти, намагаються чітко і граматично правильно висловити свої думки. По-друге, ведення блогу або щоденника стимулює критичне мислення та саморефлексію, оскільки учні осмислюють свої дії та аналізують події дня, намагаються обрати найкращі дієслова для опису ситуацій.

Крім того, учні могли обмінюватися своїми записами з однокласниками, і, що важливо, отримували зворотний зв'язок від учителя, що уможливило обговорення, виправлення помилок і вдосконалення мовних навичок. Ведення блогу також сприяло розвитку почуття відповідальності та дисципліни, адже учні привчалися до регулярного письма та практики мови.

З часом учні змогли помітити свій прогрес у вживанні дієслів, що стало додатковою мотивацією для подальшого навчання. Крім того, такий підхід дозволяє інтегрувати технології в освітній процес, що робить його більш сучасним і привабливим для молоді. Ведення блогів і онлайн-щоденників перетворює вивчення дієслів на інтерактивну та змістовну діяльність, яка розвиває не лише мовні навички, але й критичне мислення та самовираження.

Ефективним методом у розробленій методиці є гейміфікація – створення інтерактивних тестів або ігор, наприклад, на платформі Kahoot, де учні відповідають на питання, обирають правильні дієслова. Завдяки гейміфікації учні змагалися між собою, отримували миттєвий зворотний зв'язок, що допомагає швидко виявляти та виправляти помилки. Такий підхід підвищує мотивацію, робить процес навчання більш привабливим, а також розвиває навички критичного мислення та прийняття рішень. Крім того, інтерактивні платформи дозволяють викладачам відстежувати прогрес кожного учня в реальному часі, що сприяє більш індивідуалізованому підходу до навчання та кращому розумінню потреб учнів.

Фейкбук для дієслів – створення уявних сторінок в соціальних мережах є цікавим та інноваційним методом вивчення граматики, який дозволяє учням застосовувати отримані знання в творчій та інтерактивний спосіб. Виконуючи таке завдання, учні створювали профілі для відомих особистостей або літературних персонажів, наповнюючи їх контентом, що відображає дії цих персонажів за допомогою різних дієслів. Наприклад, синхронно з вивченням дієслова учні на уроках української літератури вивчають козацькі пісні. Учням запропонувати створити сторінку для уявного козака, де будуть описані його дії за допомогою минулого, теперішнього та майбутнього часу дієслів.

Такий підхід не тільки допомагає краще зрозуміти вживання дієслів у різних граматичних формах, але й стимулює креативність учнів, оскільки вони самостійно розробляють контент та обирають відповідні дієслова для опису дій своїх персонажів. Це також дало змогу учням інтегрувати знання з інших предметів, таких як література чи історія, поглиблюючи їхній інтерес до навчання. Використання сучасних цифрових інструментів для створення таких уявних сторінок сприяє розвитку інформаційно-цифрових навичок, що є важливим у сучасному світі. Учні вчаться працювати з різноманітними платформами, розвиваючи вміння обробляти інформацію, створювати візуальний контент і ефективно оприлюднювати свої ідеї.

Інтеграція технологій в освітній процес дає учням можливість не лише отримувати знання, а й активно їх осмислювати, аналізувати та оцінювати. Використання різноманітних цифрових ресурсів, мультимедійних інструментів та інтерактивних платформ робить навчання не лише більш динамічним, а й наближає його до реальних життєвих ситуацій. Це дозволяє учням краще зрозуміти застосування граматичних правил на практиці, перетворювати традиційне вивчення мови на цікаву та захоплювальну діяльність. Застосування технологій стимулює творчий підхід до навчання, відкриває нові можливості для взаємодії з навчальним матеріалом і збагачує процес комунікації між учнями та викладачем.

Однак, із нашого погляду, роль учителя залишається незамінною. Слово вчителя, його здатність до мотивації, індивідуального підходу до кожного учня, а також уміння створити сприятливу атмосферу для навчання не можуть бути повністю замінені комп'ютерними технологіями. Відповідно, технології та педагогічне слово повинні працювати в гармонії, доповнюючи одне одного.

Отже, використання інформаційно-комп'ютерних технологій відкриває перед учителем великі можливості щодо урізноманітнення сучасних уроків української мови, активізує учнів, полегшує доступ до матеріалів, сприяє колективній роботі та забезпечує миттєвий зворотний зв'язок.

3.2. Система вправ для формування інформаційно-цифрової компетентності учнів та учениць в процесі вивчення дієслова

На нашу думку, у сучасних умовах важливо поєднувати традиційні методи навчання з інтерактивними, що передбачають використання інформаційно-цифрового інструментарію, який під час дистанційного та змішаного навчання став складовою педагогічної парадигми. Ураховуємо те, що 65% семикласників мають середній рівень сформованості інформаційно-цифрової компетентності, 10% – високий. Учні з низьким рівнем (25%) все ж володіють комп'ютером / гаджетом, користуються інтернет-ресурсами, відповідно, залучення їх до активної роботи сприятиме вдосконаленню інформаційно-цифрової грамотності.

Отже, для формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників у процесі вивчення дієслова пропонуємо використовувати інтеграцію сучасних технологій із навчальним процесом. Нижче представлена система вправ і завдань, що включає використання цифрових ресурсів та підходів. Ми творчо використали матеріал підручника [24], а також створили власний дидактичний продукт.

Вправа 1. Підготуйтеся до участі у відеоконференції «Комп'ютерні

ігри: за і проти». Використайте матеріал вправи 109 (с. 47), а також з інших джерел підготуйте аргументи на захист своєї позиції.

Чи могли б ви у своїх виступах обійтися без дієслівних форм?

Вправа 2. Досліджуємо дієслова. Об'єднайтесь у групи і, скориставшись електронним словником С. Караванського [31] та іншими електронними словниками [21], виконайте одне із запропонованих завдань. За результатами пошуку створіть презентацію (учні можуть використовувати презентаційні програми Google Slides, PowerPoint).

1. Знайдіть приклади багатозначних дієслів. Чому, на вашу думку, словники подають синоніми, а також в разі наявності – антоніми до кожного із значень багатозначного дієслова?

2. Наведіть приклади дієслів, які мають найбільше синонімів. Про що свідчать такі синонімічні ряди? Які із дієслів-синонімів є, на вашу думку, найбільш вживаними, які мають емоційно-оцінне забарвлення?

3. Із словника антонімів української мови Л. Полюги [60] статтю з антонімічною парою дієслів подайте у вигляді презентації. Чому в статті подаються приклади сполучуваності дієслів з різними словами? Складіть або випишіть з художніх творів речення з антонімічною парою. Яку роль антоніми відіграють у мові?

Вправа 3. Прочитайте. У прямому чи переносному значенні вжиті виділені дієслова? Як називається такий художній засіб? Виберіть будь-яке речення як початок твору і напишіть твір-мініатюру. Підготуйтеся до виразного читання власного твору. Добніть ілюстрації і подайте їх у формі презентації.

1. *Зазолотила осінь навкруги розгонисті дніпровські береги* (В. Крищенко). 2. *Сміється небо Києва хмарками в вишині* (В. Сосюра). 3. *Над водою щось верба шепоче* (В. Сосюра) 4. *Заснули верби на облозі, і вітер задрімав* (Л. Глібов). 5. *Уві сні зітхали осики листом тихо* (А. Головка). 6. *Он під дощем загомоніли віти говіркою зеленню*

(А. Малишко). 7. *Удень із-за хмар виглядало сонце, всміхалося* (А. Головка).
8. *Мальва під віконцем пелюстками горить* (О. Гончар).

Вправа 4. Перейдіть до онлайн-тренажера LearningApps і знайдіть вкладення «Правопис особових закінчень дієслів». Виконайте завдання, зробіть висновки і подайте їх у формі таблиці для презентації.

Вправа 5. Складіть усно розповідь (6 – 8 речень) на тему «Моє рідне місто (село)». Використайте дієслова дійсного способу. Підготуйте презентацію до своєї розповіді.

Вправа 6. Напишіть повідомлення, яке ви розмістили б у соціальній мережі, із закликом долучитися до благодійного ярмарку «Допомагаємо ЗСУ». Використайте, де це доцільно, дієслова наказового способу.

Вправа 7. Знайдіть у різних цифрових джерелах приклади вживання:

- а) одних часових форм замість інших;
- б) одного способу замість іншого.

Вправа 8. Написати твір або розповідь, використовуючи різні дієслівні форми, з подальшим форматуванням тексту в текстовому редакторі (Word, Google Docs). Використайте функцію перевірки правопису, виділяючи дієслівні форми різними кольорами.

Вправа 9. Об'єднайтесь у пари. За допомогою онлайн-сервісу Canva створіть інфографіку до теми будь-якого параграфа (§§ 13 – 27). Скористайтесь готовими шаблонами, а також інструкцією, розміщеною на YouTube «Інфографіка в Canva, 7 клас» (<https://www.youtube.com/watch?v=T4F18yv7FQY>).

Вправа 10. Розгляньте таблиці, розміщені на електронній дошці iDroo. Розділіться на 4 групи за списком. Кожна група працює над одним із завдань:

1) на основі таблиці 1 сформулюйте правила утворення активних дієприкметників; знайдіть в інтернет-джерелах та підручнику інформацію про їх вживання;

2) спираючись на таблицю 2 сформулюйте правила утворення пасивних дієприкметників; знайдіть інформацію про чергування приголосних звуків

при їх утворенні;

3) на дошці iDгоо створіть поле вашої групи та впишіть приклади активних дієприкметників (5 теперішнього і 5 минулого часу);

4) на дошці iDгоо створіть поле вашої групи та впишіть 10 прикладів пасивних дієприкметників, утворених за допомогою різних суфіксів

Таблиця 1

Активні дієприкметники	
<i>теперішній час</i>	<i>минулий час</i>
<p><u>в'януть</u> → в'ян+уч(ий)</p> <p><u>дрейфують</u> → дрейфу+юч(ий)</p> <p><u>лежать</u> → леж+ач(ий)</p> <p><u>киплять</u> → кипл+яч(ий)</p>	<p><u>замерззти</u> → замерзлий</p> <p><u>позеленіти</u> → позеленілий</p>

Таблиця 2

Пасивні дієприкметники
<p><u>бажати</u> → баж+н(ий)</p> <p><u>привезти</u> → привез+ен(ий)</p> <p><u>побаччти</u> → побач+ен(ий)</p> <p><u>напо[йі]ти</u> → напо+[йе]н(ий) → напо+єн(ий)</p> <p>Від дієслів з основою інфінітива на -оро-, -оло-, а також із суфіксом -ну-:</p> <p><u>пороти</u> – поро+т(ий) і пор+ен(ий)</p> <p><u>колоти</u> – коло+т(ий) і кол+ен(ий)</p> <p><u>вимкнути</u> – вимкну+т(ий) і вимкн+ен(ий)</p>

Вправа 11. Теоретичний матеріал § 28 «Н та НН у дієприкметниках і прикметниках дієприкметникового походження» подайте у вигляді презентації. Важливо структуровано подати інформацію з прикладами, правилами та винятками. Можна також додати візуальні елементи (схеми, таблиці), щоб полегшити сприйняття інформації.

Вправа 12. Об'єднайтесь у пари. Знайдіть в інтернет-ресурсах інформацію про воїна-криворіжця, який загинув у російсько-українській війні. Складіть усну розповідь, яка супроводжуватиметься презентацією фото або відео. Зробіть аудіозапис вашої розповіді і поширте в соцмережах, у яких ви спілкуєтеся з друзями.

Скористайтесь інструкцією «Додавання аудіо та відеоматеріалів до презентації у програмі PowerPoint», розміщеною на YouTube (<https://m.youtube.com/watch?v=LB9WPGwmJmY>).

Вправа 13. Цю вправу виконуємо в два етапи.

I етап. Розгляньте схему, розміщену на електронній дошці iDroo

Дієприслівники **НЕДОКОНАНОГО ВИДУ:**

Основа тепер. часу + { суф. **-учи, -ючи** (від I д/в): пишуть → пишучи;
суф. **-ачи, -ячи** (від II д/в): лежать → лежачи.

Дієприслівники **ДОКОНАНОГО ВИДУ:**

Основа інфінітива + { суф. **-вши**: написати → написавши;
суф. **-ши**: принести → принісши.

Зверніть увагу: зберегти → зберігши; занести → занісши.

Дайте відповіді на запитання:

1. Як утворюються дієприслівники недоконаного виду?
2. Як утворюються дієприслівники доконаного виду?
3. Які процеси відбуваються в коренях при утворення дієприслівників?

II етап. *Хто більше?* Об'єднайтесь у дві команди. На електронній дошці iDroo для кожної команди створене поле, у яке протягом 5 хвилин треба вписати якнайбільше дієприслівників.

Вправа 14. Об'єднайтеся в 4 групи за списком. Підготуйте опорний конспект «Дієслово та його форми». Після перевірки вчителем поділіться конспектом у класному чаті на Viber або Telegram.

Вважаємо, що запропоновані вправи із застосування цифрових

інструментів сприятимуть не тільки ефективному вивченню дієслова, але й формуванню інформаційно-цифрової компетентності учнів. Ці справи варто, на нашу думку, поєднувати з традиційними методами, з роботою над матеріалом підручника навіть в умовах дистанційного навчання.

3.3. Аналіз результатів упровадженої методики

Після впровадження авторської методики під час вивчення дієслова в 7 класі Криворізької гімназії № 109 «Темп» перевірено рівень засвоєння учнями предметного матеріалу, а також стан сформованості в них інформаційно-цифрової компетентності. З цією метою проведено повторне анкетування, проаналізовано отримані результати та порівняно їх із результатами початкового етапу дослідження.

Учні та учениці відповіли на такі запитання:

1. Чи вмієте ви використовувати комп'ютер для пошуку інформації в інтернеті?

- а) так, вільно;
- б) так, з деякими труднощами;
- в) ні, не вмію.

2. Як часто ви користуєтеся інтернетом для навчальних цілей (пошук інформації, виконання завдань)?

- а) щодня;
- б) кілька разів на тиждень;
- в) рідше;
- г) ніколи.

3. Чи знаєте ви, як оцінювати надійність та достовірність інформації в інтернеті?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

4. Чи вмієте ви створювати та редагувати документи за допомогою текстових редакторів (наприклад, Microsoft Word, Google Docs)?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

5. Чи використовуєте ви електронні таблиці для обробки даних (наприклад, Microsoft Excel, Google Sheets)?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

6. Чи вмієте ви створювати презентації за допомогою програм (наприклад, PowerPoint, Google Slides)?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

7. Чи знаєте ви, як використовувати сервіси для збереження даних в хмарному сховищі (наприклад, Google Drive, Dropbox)?

- а) так;
- б) ні.

8. Як часто ви користуєтеся соціальними мережами для навчання (групи, форуми, онлайн-курси)?

- а) часто;
- б) іноді;
- в) ніколи.

9. Чи знаєте ви, як захистити свої персональні дані під час використання цифрових технологій (паролі, антивіруси)?

- а) так;
- б) частково;
- в) ні.

10. Чи вмієте ви самостійно навчатися новим цифровим інструментам?

а) так, легко опановую нові інструменти;

б) так, але це займає час;

в) ні, мені потрібна допомога.

11. Чи брали ви участь у онлайн-навчальних курсах або вебінарах?

а) так;

б) ні.

12. Які цифрові інструменти або програми ви найчастіше використовуєте у навчанні? (Відкрите питання)

13. Як ви оцінюєте свій рівень володіння інформаційно-цифровими технологіями?

а) високий;

б) середній; низький.

Респондентам було запропоновано анкету з питаннями, які дали змогу простежити динаміку сформованості інформаційно-цифрової компетентності світу учнів та учениць 7 класу, що відображено в таблиці 3.3.1.

Таблиця 3.3.1

Результати анкетування

Клас	Загальна кількість учнів у класі	Кількість учнів з низьким рівнем	Кількість учнів з середнім рівнем	Кількість учнів з достатнім рівнем	Кількість учнів з високим рівнем
7	40	0	8	20	12

Показники сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів 7 класу після впровадження авторської методики подаємо у відсотках на рис. 2.

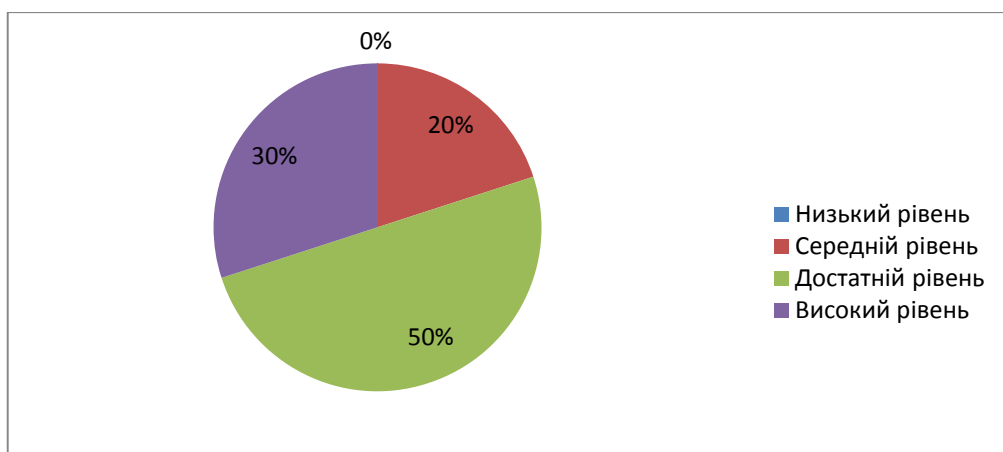

Рис. 2. Відсоткові показники сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів.

Під час вивчення дієслова семикласники виконували вправи із застосуванням комп'ютерних технологій, отримували необхідні консультації, унаслідок чого підвищили свій рівень інформаційно-цифрової компетентності: високого рівня досягли 30% учнів, достатнього рівня – 50% і середнього рівня – 20%.

У пропонованій методиці передбачено вивчення дієслова та його форм через використання інтернет-ресурсів, цифрових технологій, які є цікавими для підлітків. Семикласники вдосконалили вміння знаходити інформацію на відповідних сайтах, оцінювати її достовірність, використовувати з навчальною метою. Так, створюючи презентації з аудіо та відео, учні залучають візуальний, аудіальний та текстовий канали сприйняття, що сприяє кращому запам'ятовуванню та систематизації здобутих знань. Під час підготовки презентації учні часто самостійно досліджують тему, шукають нові дієслова або форми їх використання, що також сприяє поглибленню знань.

Підвищує рівень самостійності у вивченні мови вправління учнів та учениць на онлайн-тренажері LearningApps, а також робота з форматування тексту в текстовому редакторі (Word, Google Docs) з використанням функції перевірки правопису.

Учні з високим рівнем сформованості інформаційно-цифрової компетентності зуміли створити інфографіку до теми обраного параграфу, що

є виявом творчості творчого потенціалу семикласників.

Ефективним засобом в умовах дистанційного навчання стала електронна дошка iDoo, яка дозволяє вчителю та учням взаємодіяти з матеріалом в реальному часі: учні виконували завдання, а вчитель одразу коментував виконання. Особливо мотивувала учнів до активного залучення в навчальний процес робота на електронній дошці в команді. Матеріали, які були написані на електронній дошці, зберігалися, щоб учні при потребі змогли їх переглянути і після уроку.

Розроблена методика формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи в процесі вивчення дієслова є ефективною. Використання інтерактивних платформ, таких як електронні дошки, онлайн-тести або програми для створення інтерактивних вправ, заохочує учнів до активної участі у вивченні матеріалу, в тому числі дієслів.

Учні з різними рівнями знань можуть працювати зі своїм темпом, виконуючи завдання відповідно до своїх можливостей. Наприклад, завдяки платформам для онлайн-навчання або навчальним додаткам, учні можуть самостійно обирати складність вправ або отримувати додаткові завдання для поглиблення знань.

Цифрові технології дозволяють учителю наочно пояснювати складні граматичні явища за допомогою схем, таблиць, інфографік, анімацій та відеоматеріалів.

Учні можуть використовувати онлайн-платформи для виконання домашніх завдань, проходження тестів або інтерактивних вправ на відмінювання дієслів. Це дозволяє їм самостійно контролювати свої успіхи та повторювати матеріал в будь-який зручний час.

Отже, залучення інформаційно-цифрових технологій у процесі вивчення дієслова в основній школі створює гнучке, інтерактивне та ефективне навчальне середовище, яке сприяє кращому засвоєнню граматичних знань і підвищує загальний рівень володіння мовою.

Висновки до третього розділу

Для формування інформаційно-цифрової компетентності під час вивчення дієслова в основній школі можна використовувати дієвими є окремі методи: «дебати, диспути»; метод «асоціативного куща», «гронування»; методи «займи позицію», «коло ідей», «круглий стіл» (у форматі відеоконференції); метод «портфоліо» (для систематизації результатів самостійної роботи учнів); метод «проектів» тощо.

Тактичним інструментом, який допомагає реалізувати стратегію методу, його елементом є прийом, серед яких виділяють аналіз – синтез; порівняння – абстрагування; конкретизація – узагальнення; індукція – дедукція.

До характерних лінгводидактичних методів можна віднести аналіз мови, класифікацію мовних явищ, заміну окремих мовних одиниць іншими, розширення речення, зміну порядку слів, побудову речень, проведення лінгвістичних і стилістичних експериментів, визначення місця наголосу та відмінювання слів.

Інформаційно-комп'ютерні технології належать до найбільш ефективних сучасних технологій, які сприяють реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі навчання. Відповідно до вікових особливостей прийнятним є для семикласників створення презентацій із залученням аудіо та відео, коміксів, інфографіки.

Продуктивною є робота з форматування тексту в текстовому редакторі (Word, Google Docs) з використанням функції перевірки правопису, що дає змогу учням самостійно перевірити свої знання та вдосконалити їх.

Задля формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників у процесі вивчення дієслова пропонуємо систему вправ і завдань, що включає використання ІТ-ресурсів. Під час виконання вправ із застосуванням комп'ютерних технологій учні отримували необхідні консультації, унаслідок чого підвищили свій рівень інформаційно-цифрової

компетентності: високий рівень мають 30% учнів, достатній – 50% і середній – 20%. Учні, які мали низький рівень сформованості інформаційно-цифрової компетентності, досягли середнього рівня.

Використання інформаційно-цифрових технологій у навчанні допомагає вивчати дієслова, розвиває загальні цифрові навички учнів, що є важливим у сучасному суспільстві. Учні вчаться ефективно використовувати технології для навчання, що підвищує їхню готовність до подальшої освіти.

ВИСНОВКИ

Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи під час вивчення дієслова має велике значення, оскільки сприяє формуванню критичного мислення та вмінь ефективно працювати з інформацією. Здобувачі вчаться аналізувати, структурувати та представляти мовний матеріал у різних форматах, що допомагає їм краще розуміти граматичні категорії. Використання цифрових технологій, таких як інтерактивні платформи або освітні додатки, робить навчання більш цікавим і залучає дітей до активної участі в процесі, а також готує їх до сучасних викликів, де інформаційна грамотність є ключовою навичкою.

Лінгвістичні засади вивчення дієслова є основою для розуміння його граматичних, семантичних і функціональних характеристик, що визначають його статус серед інших частин мови. Ураховано думку провідних лінгводидактів (З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, М. Пентилюк та ін.), що однією з умов успішного вивчення морфологічного матеріалу є формування уявлення учнів про морфологічну систему мови.

У вивченні дієслова учитель має спиратись на визначені лінгвістикою принципи класифікації частин мови: значення процесуальної дії чи стану, морфологічні категорії, синтаксичні властивості та склад суфіксів; важливо враховувати і те, що дієслово є елементом лексичного та граматичного рівнів.

Доведено, що формування інформаційно-цифрової компетентності в навчанні української мови має свої особливості, адже поєднує розвиток мовних навичок з освоєнням цифрових інструментів і ресурсів. Показником сформованості інформаційно-цифрової компетентності учнів є здатність ефективно використовувати інформаційні та цифрові технології для розв'язання навчальних та повсякденних завдань.

Розглянуто психологічні чинники, які впливають на здатність учнів ефективно засвоювати цифрові навички та інтегрувати їх у свою навчальну діяльність: мотивація, висока самооцінка і впевненість, пам'ять, мислення, увага, здатність до аналізу та синтезу інформації, позитивний емоційний стан, підтримка з боку вчителів та батьків.

З'ясовано, що у формуванні інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи під час вивчення дієслова, крім особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів, використовують такі важливі принципи: послідовності, наочності, зв'язку теорії з практикою, практичної спрямованості, інтенсивності, індивідуального підходу до учнів, принцип креативності. Схарактеризовано різні електронні ресурси, зокрема портал «Нова українська школа», який пропонує до послуг учителя найпопулярніші онлайн-платформи.

Прикладний розділ дослідження потребував розроблення власної методики формування інформаційно-цифрової компетентності учнів основної школи під час вивчення дієслова.

Здійснено аналіз модельних навчальних програм «Українська мова. 7 – 9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори однієї програми Н. Голуб, О. Горошкіна; іншої – О. Заболотний, В. Заболотний, В. Лавринчук, К. Плівачук, Т. Попова) та підручників, укладених відповідно до цих програм.

Задля формування інформаційно-цифрової компетентності семикласників матеріал підручника може бути доповнений інтерактивними ресурсами (онлайн-платформи для навчання, інтерактивні вправи, тести або відеоуроки). Ефективними в запропонованій методиці стали творчі проекти: створення презентацій, флеш-карток, анімованих історій, блогів, онлайн-щоденників, інфографік або відеороликів тощо на основі тем, вивчених у підручнику.

Для перевірки ефективності створеної системи вправ та завдань, двічі проведено тестові контрольні роботи у 7 класі, спостереження за суб'єктами

освітнього процесу. Порівняння результатів тестування свідчить про позитивний зростання рівня сформованості інформаційно-цифрової компетентності семикласників. Після апробації авторської методики високого рівня інформаційно-цифрової компетентності досягли 30% учнів (замість 15%), достатнього рівня – 50% (замість 40%) і середнього рівня – 20% (замість 35%). Підвищили свої показники учні, які перебували на низькому рівні. Такі результати дають підставу стверджувати, що впровадження розробленої методики у закладах середньої освіти є доцільним, а проблема формування інформаційно-цифрової компетентності під час вивчення частин мови є перспективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура Г. Теоретичні аспекти вивчення емоційних проявів у підлітків. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2013. Вип. 4. С. 226 – 231. URL : http://www.aphn-journal.in.ua/archive/4_2013/29.pdf
2. Безпояско О. К. Граматика української мови: Морфологія: підруч. / Безпояско О. К., Городенська К. П., Русанівський В. М. Київ : Либідь, 1993. 335 с.
3. Биков В. Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2010. №1 (15). URL : <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v8/i10/7.pdf>
4. Богачик М. Формування інформаційної компетентності старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 232 с
5. Бородкіна І. Л. Бородкін Г. О. Цифрова грамотність як фактор реформування вищої школи. *Молодий вчений*. Херсон, 2017. №8. С. 395–399.
6. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури. Київ, 2012. 240 с.
7. Варій М. Й. Загальна психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [3-тє вид.]. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 1008 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: <https://1531.slovaronline.com/>
9. Вихованець І. Р., Городенська К. Г. Теоретична морфологія української мови / за ред. І. Р. Вихованця. Київ : Пульсари, 2004. 398 с.
10. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наукова думка, 1998. 256 с.

11. Галаєвська Л. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів ліцею на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2018. №3. С. 26–30.
12. Ганич І. Д., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ : Вища школа, 1985. 360 с.
13. Головань М. С. Компетенція та компетентність : порівняльний аналіз понять. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. 2011. №8. С. 224–233.
14. Голуб Н. Б. Вивчення дієслова в закладах загальної середньої освіти: практичний посіб. Київ : Педагогічна думка, 2020. 68 с.
15. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова: підруч. для 7 кл. закл. загальн. середн. освіти. Київ : Грамота, 2024. 272 с.
16. Горошкіна О. Зміст і структура сучасного шкільного підручника української мови в компетентнісному вимірі української освіти. *Проблеми сучасного підручника*. (22), 57–66. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2019-22-57->
17. Горошкіна О. М. Мета і завдання компетентнісно орієнтованої методики навчання української мови учнів ліцею на рівні стандарту. *Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови: збірник мат-лів круглого столу*. Київ : Наук. думка, 2019. С. 24 – 27. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716427/1/%D0%93%D0%BE%D1%80%D0%.pdf>
18. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підруч. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Академія, 2004. 336 с.
19. Дика Н. Розвиток професійної компетентності вчителя-словесника в умовах цифрового середовища. *Pedagogical and Psychological Education as a component of the Education Sistem inUkraine and the EU countries*, 2020, August 3 – September 11, Republic of Poland, Wloslawek,S. 82 – 85. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32197/1/N_Dyka_konference_2020.pdf2

20. Дика Н. М., Розінкевич Н. В. Формування інформаційно-цифрової та екологічної компетентностей на уроках української мови та літератури. *Перспективи та інновації науки*. №13 (31). 2023. С. 162 – 172.
21. Дівакова І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. *Мандрівець*. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 180 с.
22. Електронна освітня інформаційна система «*Всеосвіта*». URL: <https://dnz52.edu.vn.ua/index.php/prozorist-ta-informatsijna-vidkritist-zakladu/cyfrova-gramotnist>
23. Електронні словники української мови. URL: <http://centrkum.blogspot.com> › blog-page_17
24. Європейська рамка цифрової компетентності для освітян. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifraoprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/OP%20ЦК.pdf
25. Заболотний О. В. Українська мова: підруч. для 7-го кл. закл. аг. серед. освіти / О. Заболотний, В. Заболотний. Київ : Генеза, 2024. 272 с.
26. Загнітко А. П. Основи функціональної морфології української мови. Київ : Вища школа, 1991. 77 с.
27. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Донецьк : ДонДУ, 1996. 435 с.
28. Загнітко А. О. Українська практична морфологія: навч. посіб. Для самостійної роботи / А. О. Загнітко, О. Г. Важеніна, З. Л. Омельчук, О. С. Шевчук. Донецьк : БАО, 2006. 176 с.
29. Запорожцева Ю. С. Інформаційно-цифрова компетентність як складник сучасного навчально-виховного процесу. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 12. Т. 1, 2019. С. 79–82. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_1/17.pdf
30. Історія української мови. Морфологія. Київ : Наук. думка, 1978. 539 с.
31. Калінін В. О. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів старшої школи засобами іноземної мови як ключової компетентності

Нової української школи / Калінін В. О., Калініна Л. В. *Молодь і ринок*. 2018. № 9 (164). URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/144291>

32. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрацьоване і значно доповнене. Київ : Українська книга, 2000. 480 с.
URL: http://kropivnitsky.maup.com.ua/assets/files/praktichnij_slovník_sinonimiv_ukrajinskoji_movi.pdf

33. Караман С. О. Сучасна українська літературна мова: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. О. Караман, О. В. Караман, М. Я. Плющ [та ін.]; за ред. С. О. Карамана. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

34. Коваль В. О. Терміни «компетенція» і «компетентність» у контексті професійної підготовки майбутніх учителів-словесників. *Вісник ЖДУ імені Івана Франка*. Житомир, 2014. № 74. С. 9–14.

35. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>

36. Концепція розвитку цифрових компетентностей. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text>

37. Конституція (Основний Закон) України. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

38. Костів О., Сколоздра-Шепітко О. Методика викладання української мови: навч.-метод. посіб. для студ. україн. відділення філолог. ф-ту. Львів, 2018. 202 с.

39. Кочеткова О. С. Формування інформаційно-цифрової компетентності учнів в інтерактивному освітньому середовищі закладу загальної середньої освіти. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: зб. наук. праць. № 32, 2019 р. URL: <https://www.pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/236/331/99>

40. Кривонос О.М., Бірук Н. П., Торгонська А. О., Яценко О. І. Діагностика сформованості цифрової компетентності учнів старшої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2023. Т. 97, №5. с. 94–124.

41. Кузьменко В. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як складова загальної професійної компетентності педагога. Педагогічний альманах. 2017. Вип. 36. С. 110 – 116.

42. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Вінниця : Поділля-2000, 2003. 464 с.

43. Кучерук О. А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика: монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2011. 420 с.

44. Лотоцька А., Пасічник О. Організація дистанційного навчання в школі: методичні рекомендації. Київ : ГО «Смарт освіта», 2020. 71 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii_-_dystantsiy-na_osvita_razvoroty.pdf

45. Мединська Н. М. Сучасні підходи до кваліфікації категорії виду дієслова. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови*: зб. наук. праць / Відп. редактор М.Я. Плющ. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 12. С. 163 – 167.

46. Мельничук І. Генеза емоційних особливостей у дітей різного віку та статі: автореф. дис. ... психол. наук. Харків. Харк. нац. ун-т ім.В. Н Каразіна, 2003, 17 с.

47. Мерфі С. Думка: Цифрова грамотність – це не лише «як», але й «чому» / пер. з англ. проект «Медіаграмотність». URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/1757>

48. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / [М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.]; за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.

49. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Голуб Н. Б., Горошкіна О. М. Київ : МОН України, 2023. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/896/89670/Ukrayinska_mova_7-9_klas_Holub_ta_in_26_.pdf

50. Модельна навчальна програма «Українська мова. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / Заболотний О. В., Заболотний В. В. та ін. Київ : МОН України, 2023. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/896/89671/Ukrayinska_mova_7-9_klas_Zabolotnyu_ta_i.pdf

51. Морзе Н. та ін. Інформатична компетентність учнів може бути вищою від тих, хто їх навчає? (за матеріалами моніторингового дослідження з інформатичних компетентностей випускників в Україні), 2010, С. 1–14. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/903/1/N_Morze_V_Vember_O_Kuzminska_O_Barna_M_Zlochevska_O_Ihnatenko_O_Davydenko_KSHKS_5.pdf5

52. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини. Київ : Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 96 с.

53. Найпопулярніші освітні платформи для організації дистанційного навчання. URL: <https://op.ua/news/osvita-v-ukraini/naupopulyarnishi-osvitni-platformi-dlya-organizaciyi-distanciynogo-navchannya>

54. Овчарук О. Європейська стратегія визначення рівня компетентності у галузі цифрових технологій: рамка цифрової компетентності для громадян. *Освітній вимір*, 2020. № 3 (55). С. 3 – 12. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724234/1/%D0%A0%D0%B0%D0%BC%D0%BA_2020-1.pdf

55. Оранюк Б. Ю. Вікові особливості підлітків у контексті формування інформаційної культури в мережевому спілкуванні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 1 (55). С. 283 – 291.

56. Петренко С. В. Інформаційно-цифрова компетентність учня у контексті формування нової української школи. *Інноватика у вихованні*. 2017. Вип. 6. С. 144 – 156.
57. Петухова Л. Є. Інформатична компетентність майбутнього фахівця як педагогічна проблема. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2000. С. 41 – 45.
58. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2009. 41 с.
59. Подлевська Н. В., Ранюк О. П. Сучасні технології в навчанні української мови у новій українській школі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. № 206, 2022. С. 265 – 270.
60. Полюга Л. М. Повний словник антонімів української мови. 3-є вид., допов. і випр. Київ : Довіра, 2006. 510 с
61. Практикум з методики навчання української мови / М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман та ін.; за ред. М. І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2003. 302 с.
62. Радзієвська О. Г. Інформаційна грамотність та цифрова нерівність: забезпечення дитини в сучасному інформаційному просторі. *Інформація і право*. 2017. № 1. С. 92 – 103.
63. Розвиток ІТ-компетентності. URL: <https://sites.google.com/site/itkompetentnosti/>
64. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Граматика. Київ : Наукова думка, 1971. 315 с.
65. Садовий М. І. Моделювання хмарних послуг як практичне втілення STEM-освіти. STEM-освіта – проблеми та перспективи: зб. матер. III Міжнар. наук.-практ. семінару, м Кропивницький, 24–25 жовтня 2018 р. Кропивницький : ЛА НАУ, 2018. С. 71 – 73.
66. Сергеєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 376 с.

67. Сисоєва О. А., Гринчишина К. А. Формування цифрової інформаційної компетентності у майбутніх вчителів технологій засобами мультимедіа. *Актуальні проблеми математики, фізики і технологічної освіти*: зб. наук. пр. Вінниця, 2010. Вип. 7. С. 356 – 358.

68. Спирін О. М., Овчарук О. В. Цифрова компетентність // *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 1095 – 1096.

69. Стома В. М. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів природничо-математичних спеціальностей у процесі професійної підготовки: дис. ... д-ра філософії. Суми, 2020. 304 с.

70. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.

71. Сучасна українська мова. Морфологія: підруч. / Л. А. Алексієнко, О. М. Зубань, І. В. Козленко; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 524 с.

72. Сучасна українська літературна мова: підруч. / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін.; за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с.

73. Токарева Н. М., Шамне А. В. Вікова та педагогічна психологія.: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закладів]. Київ, 2017. 548 с.

74. Трифонова О. М. Інформаційно-цифрова компетентність: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 173(2). С. 221 – 225. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_173\(2\)_51](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_173(2)_51).

75. Трифонова О. М. Методична система розвитку інформаційно-цифрової компетентності майбутніх фахівців комп'ютерних технологій у навчанні фізики і технічних дисциплін: автореф. дис. ... д-ра пед. наук.: Кропивницький, 2020. 24 с.

76. Українська мова: енциклопедія. 3-тє вид. / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови) та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. 852 с.

77. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібник для студ. педагог. Закладів. Київ : Академія, 2000. 543 с.

78. Харченко С. Я., Прошкін В. В., Караман О. Л. Педагогічні технології в сучасних наукових дослідженнях: досвід та інновації: монографія. Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 372 с.

79. Царенко В. О. Сучасні інтернет-технології як засіб забезпечення групового навчання учнів старшої школи. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/638/1pdf>.

80. Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Київ, 28 лютого 2018 р. / за заг. ред. О. Е. Коневщинської, О. В. Овчарук. Київ: Інститут інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України, 2018. 61 с.

81. Шищенко І. В. Розвиток інформаційно-цифрової компетентності учнів як сучасна педагогічна проблема. *Фізико-математична освіта*. Вип. 2. (24). Ч. 2. 2020. С. 79 – 85.

82. Lee L. Digital Media and Young Children's Learning: A Case Study of Using iPads in American Preschools. *International Journal of Information and Education Technology*. 2015. Vol. 5, No. 12. P. 94.

83. Huertas-Abril C. A. (2020). Implementation of Cooperative Learning Strategies to Create 3D-Videos in EFL Teacher Training. In L. Makewa (Ed.), *Theoretic and Practical Approaches to Innovation in Higher Education*. Hershey, PA: IGI Global. 17–41[in English].

ДОДАТКИ

Додаток А

Тестові завдання до теми «Дієслово»

1. Неозначена форма дієслова є в реченні

А Скільки там записано мелодій, стільки розійшлися кола по воді
(Л. Костенко)

Б Ти даєш поету дужі крила, Що підносять правду в вишину (В. Симоненко)

В Роботящим умам, Роботящим рукам *Перелози орать*, Думать, сіять, не ждять і посіяне жать (Т. Шевченко).

Г Звичайно, що людину десь на чужині отак би жодна пташка не зустріла
(Л. Костенко)

2. У формі 1-ї особи однини всі дієслова рядка

А читаємо, будуємо, працюю, збореш

Б тримаємося, допомагатиму, знаходжу, зустрічаю

В навчаюся, мріємо, сподіваємося, дихаю

Г захоплююся, обороняють, маю, знаємо

3. У формі 1-ї особи множини всі дієслова рядка

А малюємо, зупинимо, донатять, зупинять

Б вивчатимемо, вивчаємо, розповідаємо, чекаємо

В вагаються, роблю, відповідатимуть відчуваємо

Г міняємо, проходимо, бачать, говорять

4. У формі 2-ї особи однини всі дієслова рядка

А учися, приготуєш, допомагайте, шануватимуть

Б розповіси, прийде, повернуться, зустрінемо

В знаєш, сподіваєшся, надійся, трудись

Г любиш, відчуваєш, зачекають, догоджаємо

5. У формі 2-ї особи множини всі дієслова рядка

А завітайте, відпочинете, пригощайтесь, розповісте

Б подорожуємо, зустрічаємося, займаюся, малювати

В знаходьте, розмовляєте, танцюють, зустрінетесь

Г досягнеш, відчиняєте, відкриваєш, зичимо

6. У формі 3-ї особи однини всі дієслова рядка

А готує, прибирає, відвідують, грають

Б розпалює, розважається, відпочиває, дивується

В запрошує, побудують, навчаєшся, прагнеш

Г жовтіє, холоднішає, сумуєш, бродиш

7. У формі 3-ї особи множини всі дієслова рядка

А печуть, готують, допомагаю, прибирає

Б збираються, відлітають, світить, червоніє

В зайдуть, біжать, навчаються, мешкають

Г дивуються, змагаються, пожовкне, опадає

8. Усі слова безособові в рядку

А млоїть, розвидняється, дихало, пахло

Б світає, вечоріє, прибігло, занесло

В хочеться, живеться, бракує, нудить

Г непокоїть, хочеться, замело, упало

9. Усі дієслова перехідні в рядку

А малювати олівцем, рубати сокирою, вирушати в похід, нагородити орденом

Б пофарбувати паркан, приклеїти афішу, спати спокійно, вийти з класу

В збирати полуницю, розв'язати задачу, гуляти парком, боротися з ворогом

Г писати лист, вивчити вірш, з'їсти хліба, вивчати мову

10. Усі дієслова недоконаного виду в рядку

А дивитися, спілкуватися, сказати, завершити

Б тестувати, їхати, заклікати, побачити

В поважати, заклика́ти, створювати, виховувати

Г мчати, косити, причепити, заспівати

11. Усі дієслова доконаного виду в рядку

А продекламувати, спекти, з'їсти, написати

Б вирішити, чути, зробити, стояти

В скопати, списати, дивуватися, будувати

Г змурувати, виступити, падати, стрибати

12. Усі дієслова дійсного способу в рядку

А напишеш, казала, стійте, пішла б

Б прочитав, боремося, переможемо, вірила

В стереже, їхали, ходімо, зваріть

Г знайдемо, посидів би, говорімо, дивишся

13. Усі дієслова наказового способу в рядку

А учімо, учіть, учитимете, вивчите

Б принеси, зачекай, зайшов би, стояти

В знайомтесь, читаймо, подай, піднеси

Г пишімо, пишемо, перегорніть, перегортаємо

14. Правильно утворено форму наказового способу дієслів у рядку

А давай піднімемо

Б запитаймо

В долучаємося

Г мовчати

7. Усі дієслова умовного способу в рядку

А сіли б, розповів би, нехай оглянуть, підпишіть

Б прийшла б, прилетів би, відімкни, зачини,

В лежав би, оглянули б, дізналася б, приніс би

Г привітала б, вивчали б, знайомтесь, відремонтуйте

9. Усі дієслова теперішнього часу в рядку

А відпочиває, читаймо, розмовляю, ідеш

Б пише, нагороджують, шумить, читаю

В мчать, заходь, полетять, тривожить

Г збираємо, поважає, дивитися, йдемо

10. Усі дієслова минулого часу в рядку

А знайшли, відповів, засміялася, паслося

Б поставив, грюкнули, вивчити, виконує

В списали, декламував, принесу, говорять

Г боровся, розповіли, замело, розпогодиться

11. Усі дієслова майбутнього часу в рядку

А вирішив, дружать, змінило, стрибнеш

Б посієте, запитала, читаю, вивчаю

В завітаєте, будуть повертатися, збудять, в'януть

Г відбудуємо, слідкуватимуть, будуть знати, повідомимо

12. Усі дієслова належать до I дієвідміни в рядку

А бити, хотіти, лежати, белькотіти

Б боротися, білити, малювати, боятися

В полоти, писати, белькотати, думати

Г вирувати, фарбувати, могти, відповідати

13. Усі дієслова належать до II дієвідміни в рядку

А лежати, стрибати, варити, чистити

Б ревіти, летіти, стояти, копати

В мовчати, бігти, стояти, спати

Г пасти, марнувати, ходити, їсти

14. Допущено помилку в правописі особових закінчень дієслів у рядку

А кроїш, хотять

Б колеш, гудуть

В поборете, стелиш

Г біжиш, спиш

15. Допущено помилку в правописі особових закінчень дієслів у рядку

А чуєш, знаходиш

Б пишемо, волочиш

В мелиш, схочеш

Г повернешся, іржуть

Додаток Б

ЛІНГВІСТИЧНІ ІГРИ

Пропоновані вважаємо доцільним проводити в онлайн-режимі, використовуючи дошку Dгоо.

1. Хто швидше?

Гра проводиться в режимі відеоконференції у два етапи.

I. Хтось із учнів повільно читає подані нижче слова. Якщо це дієслово, учні в чаті ставлять значок «плюс». Учитель слідкує за чатом, оголошує результати.

Праця, працьовитий, працювати, працівник, задум, задумати, задуматися, задумливий, план, плановий, плануємо, запланувати, вимогливий, вимагати, вимога, вимогливість, довіра, довіряють, довір'я, довірливий, розумний, розум, розуміти, розуміємося, розуміння, навчання, навчаємося, навчальний, порядок, порядкуємо, порядковий, порядкувати, зустрічати, зустріч, зустрічний, зустрічалися.

II. На дошці iDгоо вчитель «відкриває» дієслова:

*Праця, працьовитий, **працювати**, працівник, задум, задумати, задуматися, задумливий, план, плановий, **плануємо**, запланувати, вимогливий, **вимагати**, вимога, вимогливість, довіра, **довіряють**, довір'я, довірливий, розумний, розум, **розуміти**, розуміємося, розуміння, навчання,*

навчаємося, навчальний, порядок, порядкуємо, порядковий, порядкувати, зустрічати, зустріч, зустрічний, зустрічалися.

Учні розподіляються на 4 групи (за списком). Для кожної групи на дошці iDroo створене поле, яке при потребі можна розшитити.

Завдання. Проаналізувати дієслова: 1) якщо це неозначена форма – визначити вид; 2) якщо особова форма – спосіб, вид, особу і число.

<p><i>працювати</i> <i>здуматися</i> <i>плануємо</i></p>
--

<p><i>запланувати</i> <i>вимагати</i></p>
<p><i>розуміти</i> <i>розуміємося</i> <i>навчатися</i></p>

<p><i>порядкуємо</i> <i>порядкувати</i> <i>зустрічати</i></p>

2. Хто більше?

Слід записати якнайбільше фразеологізмів з дієсловами:

1. Прислів'їв та приказок (*Казав пан: кожух дам, та слово його тепле. Сова спить, та курчат бачить. Ліс рубують – тріски летять. Клин клином виганяють* та тощо).

2. Сталих словосполучень (*Бувати в бувальцях. Віддавати шану комусь. Зганяти злість на комусь. Таврувати ганьбою когось. Плекати надію на щось. Перевершувати всі сподівання. Лихо спіткало когось. Кидати докір, робити закид комусь* тощо).

3. Фразеологізмів з інфінітивами (*Миром дорожити – людям довго жити. Без діла жити – тільки небо коптити. Поки не упріти, поти не уміти. Не на користь книжку читать, коли вершки лише хапать. Як усе святкувати, то не буде чого жувати. Вовків боятися – в ліс не ходити*

тощо).

3. Одним словом.

Ведучий читає вголос словосполучення, кожне з яких учасники гри повинні замінити зворотним дієсловом у неозначеній формі. За кожную правильну відповідь зараховується очко.

1. Бути десь довго, не приходити (баритися). 2. Починати якусь справу, приступати до чогось (братися). 3. Синонім слова *встрявати у суперечку* (втручатися). 4. Синонім слова *глядіти* (дивитися). 5. *Вживати рішучих заходів для досягнення мети* (домагатися, добиватися). 6. *Брати участь у змаганні* (змагатися). 7. Антонім слова *зникати* (з'являтися). 8. *Уживати, використовувати щось для своїх потреб* (користуватися). 9. Антонім слів *бунтувати, повставати* (коритися). 10. *Приховувати щось від інших, таїти* (критися). 11. *Не мати бажання працювати через лінощі* (лінуватися). 12. *Припускатися помилок* (помилятися). 13. *Прагнути вирватися з чужих рук, роблячи різні рухи* (пручатися). 14. Антонім слова *плакати* (сміятися).

4. Згрупуйте дієслова

Ведучий відкриває на дошці подані нижче дієслова, пропонуючи розподілити їх на три групи (по 6): а) які вживаються з -ся і без -ся; б) які вживаються тільки з -ся; в) які вживаються тільки без -ся. Виграє той, хто не припустився жодної помилки.

Вагатися, веселити, благодіяти, зосереджувати, метушитися, блищати, блукати, боятися, задовольняти, намагатися, будити, сміятися, загрожувати, починати, рятувати, пишати, існувати.

5. Завдання для вікторини

1. Пригадайте якнайбільше дієслів у різних формах, які співзвучні з іменниками в різних формах.

2. Поясніть, чи можна поза контекстом визначити точний зміст дієслів *виривати, вити, налітати, поставити*.

3. Поясніть різницю у значеннях дієслів *боронити і боронувати*,

зараховувати і за ліковувати.

Додаток В

План-конспект уроку

Тема уроку: «Дієслово: загальне значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль».

Мета уроку: узагальнити, систематизувати та поглибити знання учнів про дієслово, перевірити вміння семикласників використовувати інформаційно-цифрові ресурси, формувати вміння виділяти дієслова в реченнях, визначати їх особу, число, рід, час, спосіб, з'ясовувати синтаксичну роль, доречно використовувати у власних висловлюваннях, розвивати мовленнєву пам'ять, інтелект, спостережливість; сприяти вихованню любові до рідного слова, свого народу, України.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Методи і прийоми:

Завдання уроку: актуалізувати знання учнів про дієслово як частину мови, розрізнення, виписування та групування дієслів за певними ознаками.

Очікувані результати: учні усвідомлюватимуть загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль; **вмітимуть** знаходити дієслова в реченнях; визначати форму, особу, час дієслів; визначати синтаксичну роль дієслів

Обладнання: світлини-ілюстрації, підручник (Заболотний О. В. Українська мова: підруч. для 7-го кл. закл. аг. серед. освіти / О. Заболотний, В. Заболотний. Київ : Генеза, 2024. 272 с.), технічне обладнання.

Хід уроку

*Як намистини, диво калинове – частини мови!
взьмімо назву – дієслово, само
підказує, що діє слово.*

Д. Білоус

I. Організація на навчальну діяльність.

II. Повідомлення мети та завдань уроку.

Слово вчителя: Ми продовжуємо вивчати частини мови. Сьогодні ми поговоримо про дієслово. Нам потрібно навчитися вирізняти дієслова у реченні, визначати їх тобто морфологічні ознаки, а також синтаксичну роль.

III. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя: Чи можемо обійтися без дієслів? Усно опишіть зображене на світлині. Які дієслова використали у своїй розповіді?

Слово вчителя: За допомогою дієслів можна виразити не тільки процес або стан, але і ознаки (листя жовтіє), ставлення (люблю осінь), події (дощить) тощо. Це важлива частина мови, яка відображає динаміку життя. Добре розуміючи можливості дієслів і постійно розширюючи свій активний

словник, кожен з вас може стати комунікабельним і цікавим співрозмовником.

IV. Актуалізація опорних знань

Слово вчителя: Про дієслово ви знаєте з молодших класів. Усе відоме нам потрібно пригадати й узагальнити, доповнивши новими відомостями.

Прослухайте дитячу пісню «Дієслово» Віри Браславець (<https://youtu.be/nhKBm2ejEoc>).

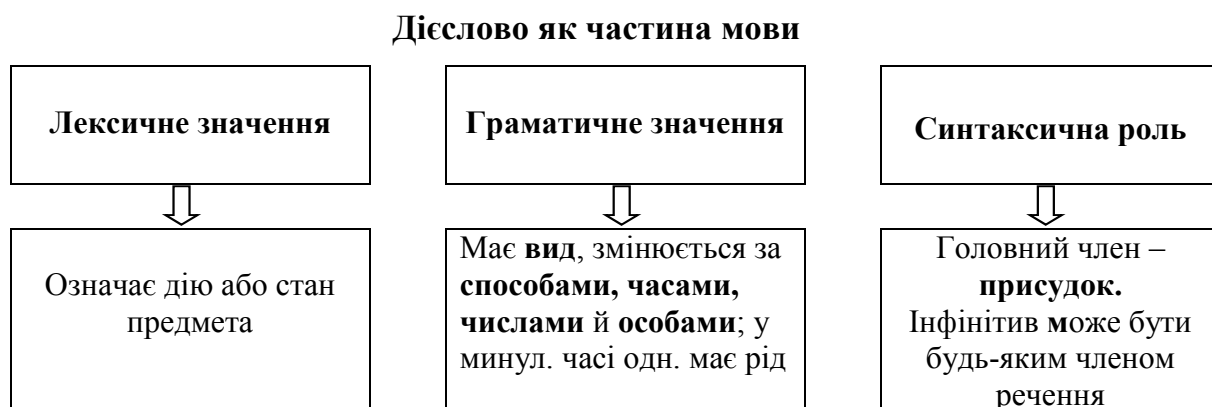
Що про дієслово вам нагадала пісня?

Розглянемо таблицю в підручнику на стор. 48 «Форми дієслова». Що б ви додали до таблиці? (родові форми).

V. Засвоєння нових знань.

Робота з підручником. Опрацювання теоретичного матеріалу (стор. 46).

Закріплюємо засвоєння теоретичного матеріалу за схемою, розміщеною на дошці iDroo.

«Мікрофон»:

- Що означає дієслово?
- Назвіть форми дієслова.
- Які граматичні ознаки має дієслово?
- Яким членом речення здебільшого виступає дієслово?

VI. Формування умінь і навичок.

1. Виконання вправи 109 за підручником.

Скориставшись електронним словником С. Караванського, випишіть два дієслова, які мають більше ніж чотири синоніми

(http://kropivnitsky.maup.com.ua/assets/files/praktichnij_slovník_sinonimiv_ukraji_nskoj_i_movi.pdf)

Подумайте, про що свідчать такі синонімічні ряди?

3. На дошці iDroo учні виконують вправу 111 (стор. 48), вписуючи в заздалегідь підготовлену вчителем таблицю дієслівні форми:

Неозначена форма	Особова форма	Дієслівна форма на <i>-но, -то</i>	Дієприметник	Дієприслівник

4. Вправа 113 (стор. 49) на визначення синтаксичної ролі дієслова.

VII. Рефлексія.

«Мікрофон»:

Продовжіть речення.

– Сьогодні на уроці я дізнався(лася) про ...

– Яку роль у нашому мовленні відіграють дієслова?

– Чи можна зовсім обійтися без дієслів хоч в одному зі стилів мовлення?

– Чому саме такі слова Д. Білоуса стали епіграфом уроку?

VIII. Підсумок уроку.

Отже, сьогодні ми з вами дізналися про загальне значення дієслова, його морфологічні ознаки, синтаксичну роль. Детальніше з цією частиною мови будемо знайомитися на наступних уроках.

IX. Домашнє завдання.

Об'єднайтесь у групи. Підготуйтеся до участі у відеоконференції «Комп'ютерні ігри: за і проти». Використайте матеріал вправи 109 (с. 47), а також інтернет-ресурси. Підготуйте презентацію до свого виступу, аргументуйте свою позицію.